

AȘEZAREA FEUDALĂ TIMPURIE DE LA EPURENI-VASLUI

DE

DAN GH. TEODOR

Cu-prilejul unor cercetări de suprafață întreprinse pe teritoriul comunei Epureni, județul Vaslui, pe locul denumit „Siliște”, aflat la sud-est de localitate, la confluența pârâielor Șoldeni și Florenta (Epureni), au fost descoperite resturi ceramice din diferite epoci istorice, o importanță aparte, prin numărul și varietatea lor, prezentându-l vestigiile din secolul al XI-lea e. n.¹

Cum asemenea urme feudale timpurii erau deosebit de bogate și prezentau, prin caracteristicile lor, o serie de elemente noi, Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași a întreprins aici, între anii 1967—1969 săpături arheologice sistematice², prin intermediul cărora a fost posibilă obținerea unor importante date privind perioada de la cumpăna dintre milenii I și II ale erei noi precizându-se în felul acesta mai bine, atât conținutul aspectului de cultură materială specific zonelor Podișului Central Moldovenesc, cât și locul său în contextul civilizației vechi românești de la est de Carpați în perioada respectivă.

Așezarea feudală timpurie, probabil destul de restrânsă ca întindere, este situată pe prelungirea pantei de sud-vest a dealului Siliștei, în apropierea șesului pârîului Florenta, care o și delimitează pe porțiunile ei de sud și vest.

În funcție de resturile arheologice, grupate mai ales în jurul unei mici ravene, aflată la sud-est de pantele dealului amintit și pe o anumită porțiune de teren, liberă de culturi agricole și plantații de pomi, situată între calea ferată Bîrlad—Bodgănești, șesul pârîului Florenta și al pârîului Șoldeni, s-a conceput o rețea de secțiuni și casete, pe direcția aproximativ nord-est—sud-vest, urmînd înclinarea pantei către albia celor două pîraie.

Prin săpăturile întreprinse în perioada de timp menționată a putut fi cercetată astfel o suprafață de teren de aproximativ 1 300 m², din zona de sud-est a așezării (fig. 1).

Din punct de vedere stratigrafic, în această parte a așezării s-a constatat că, după stratul actual, variînd între 0,10—0,15 m grosime, urmează un nivel de cultură aparținînd secolelor XV—XVII, a cărui grosime cuprinsă între 0,15 și 0,25 m, variază în funcție de înclinarea pantei, în unele porțiuni de teren fiind absent (mai ales înspre albia pîraielor). Nivelul feudal suprapune direct orizontul cultural feudal timpuriu, care este cel mai bine reprezentat pe întreaga suprafață de teren cercetată. Grosimea acestui orizont feudal timpuriu variază între 0,20—0,30 m, fiind chiar mai mare în zonele complexelor de locuire sau ale unor cuptoare. Acest orizont suprapune, la rîndul său, un nivel foarte subțire căruia îi aparțin cîteva vetre simple, în unele porțiuni gros chiar de 0,10—0,15 m, dar în cea mai mare parte distrus de locuirea ulterioară. Acest nivel, după resturile ceramice pe care le conține, aparține epocii Hallstattului timpuriu, probabil aspectului de tip Cozia³. De asemenea, în zona săpăturilor arheologice întreprinse au mai fost descoperite și cîteva resturi ceramice, sporadice, datînd din perioada bronzului mijlociu, fără a putea fi observat și stratul de cultură corespunzător⁴. Nu este exclus ca aceste puține resturi ceramice din perioada bronzului mijlociu să fi fost antrenate aici de torenți sau lucrări agricole, dintr-o așezare aflată la cîteva sute de metri mai spre nord-est, pe panta dealului menționat, după cum o indică acolo numărul mai mare de resturi ceramice de acest fel, identificate cu prilejul unor cercetări de suprafață anterioare⁵.

¹ G. Coman, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 290; idem, în *Ark.Mold.*, VI, 1969, p. 292, 295, fig. 8/6; 10/7, 10, 12, 15; 11/3; 12/3—4; 13/5—6, 9, 11; 14/5; 17/4; 18/2, 4—5.

² La cele trei campanii de săpături a participat permanent, fiindu-ne de un real ajutor, regretatul prof. G. Coman, descoperitorul acestei așezări. De asemenea, în campania din anul 1967 din colectivul de cercetare au mai făcut parte și

cercetătorii V. Spinei și V. Chirica.

³ G. Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, p. 127.

⁴ Determinările cronologice și culturale ale acestor fragmente se datorează cercetătorului principal M. Florescu căreia îi mulțumim și pe această cale.

⁵ G. Coman, *op. cit.*, p. 127.

În ceea ce privește așezarea feudală timpurie, ca urmare a săpăturilor efectuate au fost dezvelite mai multe locuințe și cuptoare de ars ceramică, copt piine sau prelucrarea metalelor, din care provine destul de puțin material arheologic. Raritatea materialelor arheologice ne determină să presupunem, așa cum de altfel o indică situația terenului, ca și concentrarea unui număr destul de mare de cuptoare în zona cercetată, că ne aflăm de fapt la marginea de sud-vest a așezării care, în mare parte, a fost distrusă de altfel cu prilejul construirii căii ferate amintite și a șoselei paralele cu aceasta, ce o traversează pe direcția aproximativ nord-sud.

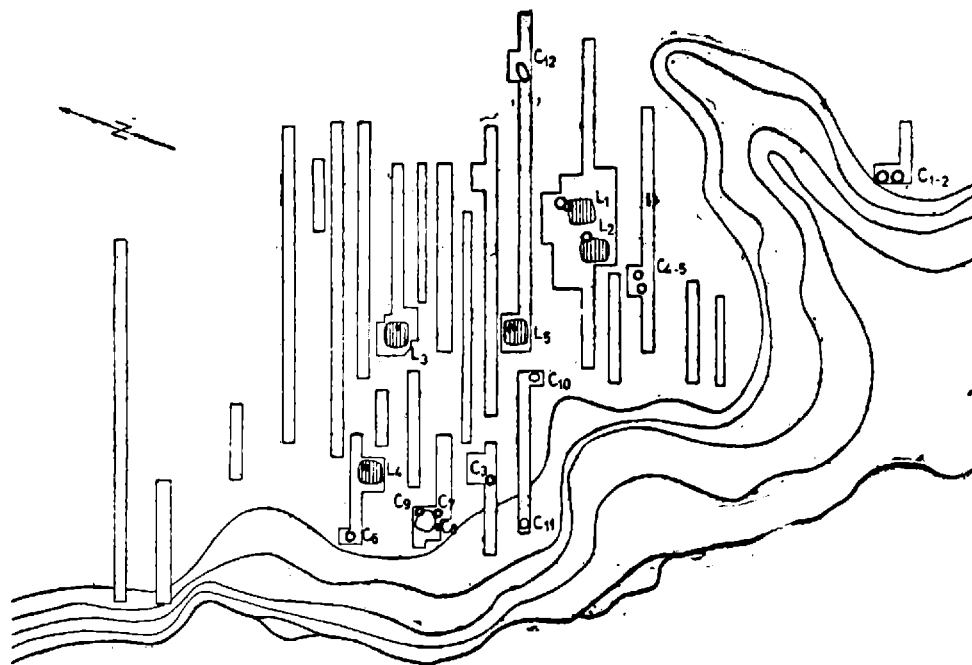

Fig. 1. Epureni-Vaslui. Planul general al săpăturilor arheologice din anii 1967-1969.

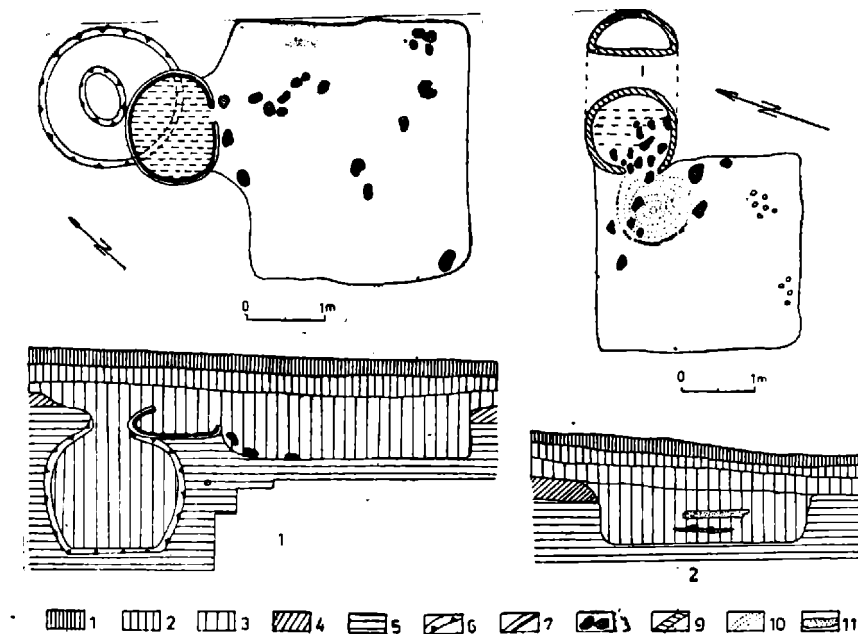

Fig. 2. Locuințele nr. 1 (1) și nr. 2 (2), plan și profil stratigrafic 1, sol vegetal ; 2, nivel secolele XV - XVII ; 3, nivel feudal timpuriu ; 4, nivel preistoric ; 5, sol galben steril ; 6, groapă arsă ; 7, lipitură de cuptor ; 8, pietre ; 9, cuptor ; 10, cenușă ; 11, arsură.

Locuințele. Prin săpăturile arheologice întreprinse în așezarea de la Epureni—Vaslui au fost scoase la iveală cinci locuințe, adâncite în pământ, de forme și dimensiuni asemănătoare, având aproximativ aceeași orientare, destul de apropiate între ele și situate în două șiruri paralele.

Locuința nr. 1 (fig. 2/1) a fost descoperită în anul 1967 în secțiunea I. Avea o formă patrulateră cu colțurile puțin rotunjite și laturile de 3,00 × 3,50 m, iar orientarea lor era aproximativ nord-vest—sud-est. Latura dinspre nord-vest se arcuia puțin în afară, ca un mic gîrlici, înglobînd un cuptor de lut de formă oval-circulară, prevăzut cu boltă păstrată parțial, înalt de circa 0,35 m, cotlonit în peretele natural al locuinței. Vatra cuptorului, aflată cu 0,20 m mai sus față de podeaua locuinței, era bine lutuită și puternic arsă, lipitura bolții și a vetrei avînd o grosime de circa 3—4 cm. În apropierea cuptorului și pe podeaua locuinței au fost descoperite cîteva pietre arse, folosite probabil la închiderea gurii cuptorului. Nu au fost găsite gropi de la parii de susținere ai pereților sau acoperișului, nici în interior și nici în afara perimetrului locuinței.

În afara limitei locuinței, imediat sub cuptorul cotlonit, a fost săpată, probabil anterior, o groapă de formă sferică cu fundul plat și gura îngustă. Adîncimea gropii era de circa 1,75 m, diametrul maxim de 1,65 m, cel al fundului de 1,10 m iar cel al gurii de 0,50 m. Groapa a fost inițial arsă în interior apoi ușor lutuită. Capacitatea sa de înmagazinare era de aproximativ 3,75 m³, fiind folosită fără îndoială pentru păstrarea cerealelor, putîndu-se conserva în ea circa 3 000 kg. Faptul că pe o anumită porțiune era acoperită de cuptorul locuinței, îi asigura mai ales în timpul anotimpurilor reci, o temperatură capabilă să conserve în cele mai bune condiții conținutul de cereale.

În interiorul locuinței au fost descoperite mai multe fragmente ceramice provenite din vase lucrate la roată, ornamentate (fig. 11 ; 12 ; 17/2, 6, 8—10), cîteva fragmente ceramice lucrate din pastă fină cenușie (fig. 23/2—3), precum și o fusaiolă de lut ornamentată (fig. 9/3), un străpungător de os (fig. 9/6), un capăt de mîner din os ornamentat (fig. 9/1) și o aplică pătrată, de asemenea din os, ornamentată (fig. 9/2).

În groapa amintită, aflată parțial sub cuptorul locuinței, au fost descoperite cîteva fragmente din vase lucrate la roată, identice cu acelea găsite în locuință, resturi de cărbuni, puțină cenușă și o aplică de formă dreptunghiulară, simplă, lucrată dintr-o foaie de aramă (fig. 8/2).

Locuința nr. 2 (fig. 2/2) a fost descoperită tot în anul 1967, în secțiunea I la circa 2 m sud-vest de locuința nr. 1. Ea avea o formă aproape pătrată cu colțurile puțin rotunjite și cu dimensiunile laturilor de 2,50 × 2,75 m, fiind cea mai mică locuință descoperită la Epureni. Orientarea laturilor era aproximativ nord-nord-est—sud-sud-vest, iar adîncimea medie, măsurată de la nivelul inițial de construcție de circa 0,70 m. În colțul de nord-nord-vest, cotlonit în peretele natural al locuinței, se afla un cuptor din lut, cu vatra circulară, prevăzut cu boltă, înaltă de aproximativ 0,35 m. Vatra și pereții bolții erau lutuiți și puternic arși. Diametrul cuptorului măsura 0,90 m, iar gura de foc era largă de circa 0,35 m. În interiorul cuptorului ca și pe podeaua locuinței au fost descoperite pietre arse, folosite probabil la închiderea gurii de foc.

Nu au fost descoperite gropi de pari nici în interiorul locuinței, nici în afara perimetrului ei. De asemenea, nu a putut fi precizată intrarea, dar judecînd după poziția cuptorului și după faptul că locuința a fost săpată în contrapantă, ea se afla probabil pe latura dinspre sud-vest.

În interiorul locuinței au fost descoperite resturi ceramice lucrate cu roată și ornamentate (fig. 13 ; 17/1), cîteva fragmente ceramice din pastă fină cenușie (fig. 23/4), precum și o săgeată din fier (fig. 8/7), o fusaiolă din lut (fig. 9/4) și un străpungător din os (fig. 9/7).

Locuința nr. 3 (fig. 3/1) a fost descoperită în anul 1968, în secțiunea IX. Ea avea o formă patrulateră cu colțurile dinspre nord și est bine rotunjite și dimensiunile laturilor de 3,40 × 3,50 m iar orientarea lor aproximativ nord—nord-est—sud-sud-vest. Adîncimea medie, măsurată de la nivelul inițial de construcție era de 0,85 m, fiind una din cele mai adînci locuințe de la Epureni, și, în același timp, una din cele mai bine păstrate. De-a lungul laturii de nord-vest, la distanțe aproape egale, s-au descoperit șase gropi de la stîlpii de susținere a pereților și a acoperișului, pe mijlocul laturii de nord-est o groapă de stîlp, iar pe latura de sud-est alte trei gropi de pari, la colțuri și pe mijlocul ei. De asemenea, în interior, pe podea, către latura de sud-vest au mai fost precizate încă două gropi de pari. De jur-împrejurul pereților se afla un pat de lut galben, gros de circa 0,30 m. Diametrul gropilor era în medie de 0,15—0,20 m, iar adîncimea lor de circa 0,10—0,30 m. Numărul mare al gropilor de pari (12) concentrarea celor mai multe dintre ele de-a lungul unei singuri laturi, ca și paramentul de lut galben de la baza pereților, arată clar că locuința a suferit o refacere, poate în urma unui incendiu, cum pare să indice și porțiunea de arsură cu cenușă, cărbuni și pietre arse din centrul ei.

În colțul de est era construită o vatră de lut, de formă ovală, formată din două rînduri de lipituri suprapuse, groase împreună de 5 cm și foarte puternic arse. De jur-împrejurul vetrei se aflau pietre arse și innegrite de fum, provenite probabil de la un parament, desigur inițial mai înalt, după cum o arătau pietrele descoperite pe podeaua locuinței. Vatra cu dimensiunile de 0,75 × 1,00 m era situată direct pe podea, în direcția intrării. Intrarea se afla situată pe latura opusă vetrei, sub forma unui gang depășind perimetrul locuinței. În interior au fost descoperite mai multe resturi ceramice provenite din vase lucrate cu roata, din pastă nisipoasă, ornamentate pe corp sau avînd semne în relief pe fund (fig.

14 ; 17/3—4), din care s-a putut întregi un vas (fig. 10/3). Mai multe jumătăți din partea inferioară a unor vase erau grupate de-a lungul laturii de nord-vest și în colțul de nord. Pe lângă resturile ceramice au mai fost descoperite o fusaiolă de lut fragmentată (fig. 9/11) și un vîrf de străpungător din os (fig. 9/8).

Locuința nr. 4 (fig. 3/2) a fost descoperită în 1968 în secțiunea XI. Ea avea o formă patrulateră cu colțurile rotunjite, dimensiunile laturilor sale fiind de $3,25 \times 3,20$ m. Orientarea laturilor era aproximativ nord-est—sud-vest. Adîncimea medie, măsurată de la nivelul inițial de construcție era de 0,50 m, fiind una din cele mai puțin adîncite locuințe. În colțul de nord se afla vatra de formă ovală, cu dimensiunile de circa $0,60 \times 0,85$ m, constituită din două lipituri de lut, groase de 4 cm. Vatra a fost inițial înconjurată de un parament din pietre, dintre care s-au mai păstrat „in situ” doar un grup mai compact, în colțul de nord. Tot de la paramentul vetrei proveneau probabil și pietrele aflate în colțul dinspre est. În marea lor majoritate aceste pietre erau arse sau parțial înnegrite de fum. Nu au fost observate gropi de la stîlpii de susținere ai pereților sau ai acoperișului, structura de lemn a locuinței sprijinindu-se pe tălpi de lemn, sistem folosit se pare atunci cînd adîncimea gropii locuinței nu era prea mare. Intrarea, de asemenea, nu a putut fi precizată, dar judecînd după situațiile întîlnite la celelalte locuințe, ea se afla mai mult ca sigur pe latura opusă vetrei.

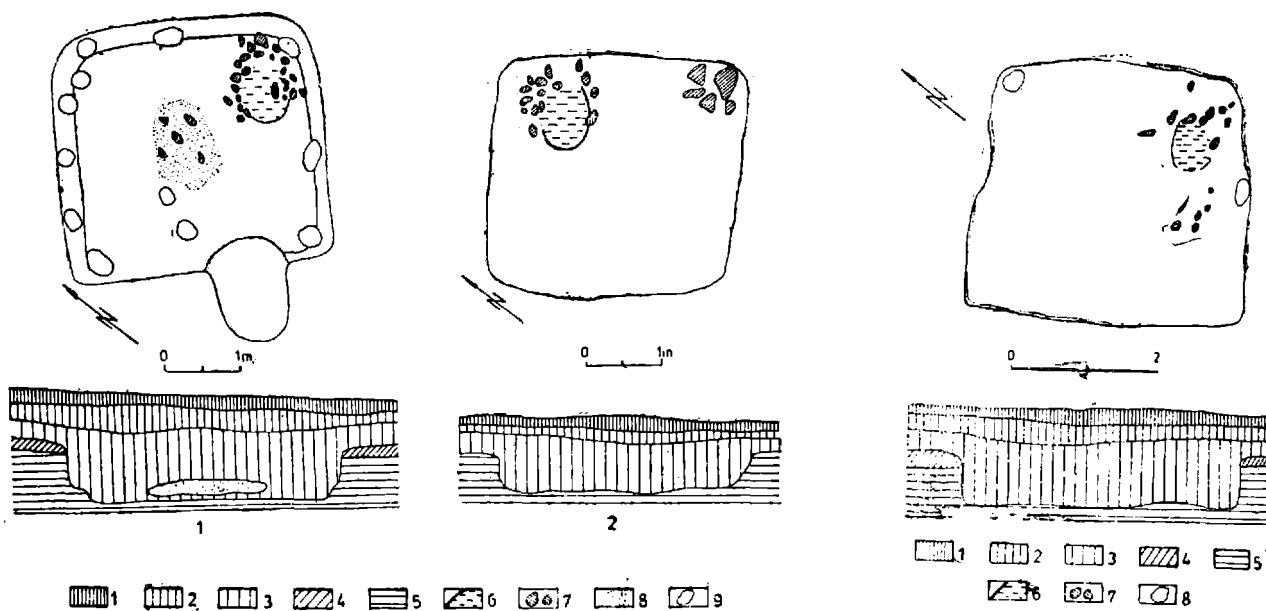

Fig. 3. Locuințele nr. 3 (1) și nr. 4 (2), plan și profil stratigrafic. 1, sol vegetal; 2, nivel feudal secolele XV—XVII; 3, nivel feudal timpuriu; 4, nivel preistoric; 5, sol galben steril; 6, lipitură de vatră; 7, pietre; 8, cenușă; 9, gropi de pari.

Fig. 4. Locuința nr. 5 plan și profil stratigrafic. 1, sol vegetal; 2, nivel feudal secolele XV—XVII; 3, nivel feudal timpuriu; 4, nivel preistoric; 5, sol galben steril; 6, vatră; 7, pietre; 8, gropi de pari.

În interiorul locuinței au fost descoperite destul de multe fragmente ceramice provenite din vase lucrate la roată din pastă nisipoasă; prezentînd ornamente pe corp sau semne în relief pe fund (fig. 15 ; 18) din care s-a putut întregi parțial un vas (fig. 10/6). De asemenea, au fost descoperite și două fragmente din marginea unei căldări de lut, lucrate dintr-o pastă mai moale, cu pleavă și scoici pisate în compoziție (fig. 15/5, 7), precum și câteva mici fragmente de vase lucrate din pastă fină cenușie cu suprafețele lustruite (fig. 23/1, 5—7). În colțul de est al locuinței au fost găsite, oarecum grupate, un fragment de scară de șea (fig. 8/8), o psalie (fig. 8/6) și un cîrlig (fig. 8/3), toate din fier. Către mijlocul podelei se aflau două vîrfuri de săgeți din fier (fig. 8/1, 4), o lamă de cuțit din fier, fragmentată (fig. 8/5), precum și o fusaiolă de lut, fragmentată (fig. 9/10).

Locuința nr. 5 (fig. 4) a fost descoperită parțial în 1967 în secțiunea VII și dezvelită integral în 1969, în prelungirea aceleiași secțiuni. Locuința avea o formă aproximativ patrulateră, cu colțurile dinspre nord și est rotunjite, dimensiunile laturilor fiind de circa $3,65 \times 3,50$ m, iar orientarea lor, nord-est—sud-vest. Adîncimea gropii locuinței, măsurată de la nivelul inițial de construcție, era în medie de 0,75 m. Latura dinspre nord-vest avea o ușoară arcuire către interior. În colțul de nord și pe mijlocul laturii de la sud-est a fost descoperită câte o groapă de la stîlpul de susținere a pereților sau acoperișului. Gropile aveau diametrul de 0,20—0,25 m, erau de formă oval-circulară și adînci de 0,35 m. Asemenea gropi au existat probabil și în celelalte colțuri, dar nu s-au mai păstrat. În colțul dinspre est se

afla vatra de formă ovală, cu dimensiunile de $0,50 \times 0,75$ m, constituită din trei rânduri de lipituri, groase în total de 4 cm, fiind puternic arse, pînă la zgurificare. De jur-împrejurul vetrei, inițial fusese ridicat un parament din pietre de rîu și gresie locale, din care s-au mai păstrat doar cîteva înspre colțul de est, în fața gurii de foc. Ca și la celelalte locuințe, pietrele erau înroșite și parțial innegrite de fum. Intrarea nu a putut fi bine precizată. Judecînd însă după arcuriura interioară pe care o prezintă latura de nord-vest, ca și după configurația terenului din această parte a așezării (aproape orizontal), intrarea a fost situată probabil lateral față de poziția vetrei, pe latură de vest a locuinței.

În interiorul locuinței, în jurul vetrei și către mijlocul podelei s-au găsit relativ puține fragmente ceramice, toate provenite din vase lucrate la roată din pastă nisipoasă și ornamentate (fig. 16 ; 17/5, 7). De asemenea, au fost descoperite, un străpungător de os (fig. 9/5) și o fusaiolă de lut (fig. 9/9).

Cuptoare. Pe lângă cele cinci locuințe menționate, relativ în imediata lor apropiere și în mare majoritate grupate către marginea de sud-vest a așezării, pe terasa pîrului Florenta, au fost dezvelite 12 cuptoare de lut, folosite pentru producerea ceramicii, prelucrarea metalelor sau coptul pîinii.

a) *Cuptoare de ars ceramică.* Din această categorie fac parte opt cuptoare (nr. 1—2, 4—5, 7—10) dintre care unul (nr. 7) era prevăzut cu grătar și camere speciale de ardere, celelalte fiind simple, cu boltă.

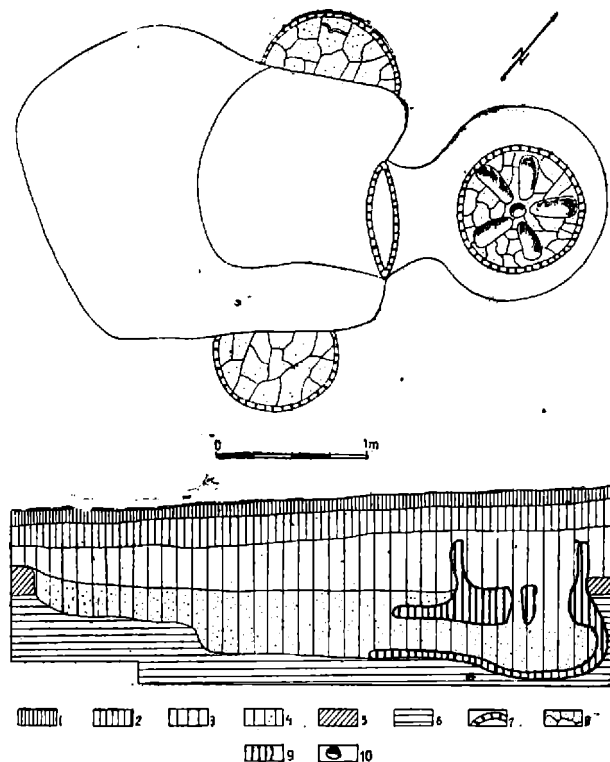

Fig. 5. Cuptorul de ars ceramică, nr. 7, plan și profil stratigrafic. 1, sol vegetal; 2, nivel feudal, secolele XV—XVII; 3, nivel feudal timpuriu; 4, umplutura gropii olarului; 5, nivel preistoric; 6, sol galben steril; 7, limita cuptoarelor; 8, lipitură de vatră; 9, pământ înroșit; 10, orificii de grătar.

Cuptorul nr. 7 (fig. 5) a fost descoperit în 1968, în secțiunea XII. Cuptorul era constituit dintr-o cameră de ardere a vaselor, de formă tronconică, cu diametrul la bază de 0,80 m, prevăzută cu un grătar perforat, care se sprijinea pe o cameră de foc. Pereții camerei de ardere s-au mai păstrat către bază, în unele porțiuni pe o înălțime de 0,30 m, fiind însă în cea mai mare parte distruși, bucăți din ei aflîndu-se prăbușiți pe grătar. Înălțimea camerei de ardere fusese inițial de 0,70—0,80 m. Grătarul bine lutuit, era prevăzut cu șase orificii, unul central și alte cinci dispuse radial în jurul acestuia. Orificiul central avea formă circulară în plan, cu diametrul de 0,15 m, iar cele radiale, formă alungită, de pară, cu dimensiunile de circa $0,25 \times 0,15$ m. Grosimea plăcii grătarului era în medie de 0,25 m, fiind mai mare către pereții camerei de ardere a vaselor. Camera de ardere a vaselor și grătarul se sprijinea direct (fără stîlp sau perete median de susținere) pe bolta camerei de foc. Camera de foc, de formă aproximativ ovală avea dimensiunile de circa $1,20 \times 1,10$ m fiind înaltă sub grătar de 0,30 m. Ea depășea ca mărime circumferința camerei de ardere a vaselor, avînd înălțimea spre gură de foc de 0,20 m. Gura de foc, de formă oval-alungită, avea lățimea de 0,57 m și înălțimea medie de 0,20 m și se prelungea sub forma unui mic

gang oval în secțiune, către groapa olarului (de acces). Această groapă, de formă patrulateră, cu colțurile rotunjite și cu latura dinspre sud-vest aproape unghiulară, era săpată în trepte către gura de foc a cuptorului. Adâncimea ultimei trepte dinspre gura de foc, măsurată de la nivelul inițial de călcare și construcție a cuptorului era de 0,68 m. Camera de ardere a vaselor și camera de foc fuseseră săpate inițial în pământul galben-nisipos, apoi construit grătarul și gura de foc. Ca urmare a funcționării îndelungate, lipitura și pământul natural din jur pe o porțiune de circa 10—12 cm fuseseră puternic înroșite de foc, în unele părți chiar zgurificate. Nu s-au descoperit orificii pentru reglarea arderii, în pereții camerei de ardere a vaselor, dar avându-se în vedere că înspre partea de est pereții nu erau prea bine conservați nu este exclus ca astfel de orificii să se fi aflat aici. De asemenea, este posibil ca, inițial, camera de ardere să nu fi fost prevăzută cu astfel de orificii, reglarea arderii putându-se face și prin partea superioară a camerei, cu atât mai mult cu cât numărul și mărimea orificiilor din grătar puteau asigura bine tirajul aerului și difuzarea căldurii numai în raport cu deschiderea superioară a camerei de ardere a vaselor.

În umplutura gropii olarului, ca și în interiorul camerei de foc, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice, provenite din vase lucrate la roată, unele conservate aproape în întregime, dar în multe cazuri deformate de foc sau arse secundar. Fără îndoială, avem de a face cu rebuturi aruncate în groapă, după încetarea funcționării cuptorului, precum și cu fragmente arse secundar, fie în camera de foc, fie prin folosirea lor la astuparea părții superioare a camerei de ardere a vaselor. Fragmentele ceramice făceau parte din numeroase vase, diferite ca dimensiuni și ornamente, cu multe semne în relief pe funduri, provenite desigur din mai multe șarje (fig. 10/1—2, 4; 19; 20/1—8, 10, 12; 21; 22/3,5). Deși capacitatea cuptorului nu era prea mare, dimensiunile camerei de ardere erau totuși suficiente pentru a putea permite introducerea într-o singură șarjă a circa 20—30 de vase de dimensiuni mici și mijlocii, sau chiar a unor oale mai mari, de circa 0,35—0,40 m înălțime. În momentul când a fost săpată, groapa olarului a secționat două cuptoare circulare din lut, simple, prevăzute inițial cu boltă, construite anterior, dar la același nivel de călcare.

Cuptorul de ars ceramică prevăzut cu grătar perforat, descoperit la Epureni, deși este singurul deocamdată de acest fel atestat într-o așezare feudală timpurie din Moldova⁶, are numeroase analogii, ca sistem de construcție, formă și dimensiuni în Dobrogea, la Păcuiul lui Soare⁷, Ostrov⁸ și Capidava⁹, în Muntenia și Oltenia, la Radovanu¹⁰, Mărăcinele¹¹ și Verbița¹², precum și în Banat în așezarea de la Remetea Mare¹³.

Construcția unor asemenea tipuri de cuptoare pentru ars ceramică, presupune existența unor centre de olărie, care produceau vase în serii succesive, nu numai pentru necesitățile comunităților sătești cărora le aparțineau, ci și pentru alte așezări din zonă. Un asemenea centru de olărie a existat desigur și la Epureni, după cum o probează faptul că în groapa cuptorului amintit au fost găsite numeroase tipuri de vase cu o mare diversitate de ornamente și foarte multe exemplare de oale cu semne în relief pe fund, elemente care au fost atestate identic (formă, tehnică de lucru, ornamente etc.) nu numai în locuințele acestei așezări ci și în alte numeroase obiective din regiunea imediat învecinată localității Epureni. Existența unui atare centru meșteșugăresc pentru produs ceramică este dovedit în plus la Epureni și de descoperirea a încă șapte cuptoare de ars ceramică, simple sau duble, concentrate tocmai în zona cuptorului cu grătar. Este singura așezare din Moldova în care au fost descoperite un număr atât de mare de cuptoare pentru ars ceramică.

Cuptoarele nr. 1 și 2 (fig. 6/1—2) au fost descoperite în 1967 în secțiunea V, din marginea de sud a așezării. Cuptorul nr. 1 are o formă circulară, ușor neregulată, fiind prevăzut inițial cu boltă, care s-a mai păstrat doar pe o înălțime de circa 0,35 m. Vatra propriu-zisă și pereții interiori ai bolții au fost bine lustruiți și puternic arși. Diametrul vetrei era de 1,30 m, grosimea lipiturii de 2,5 cm, iar pământul ars în jur pe o grosime de aproape 7 cm. La partea superioară bolta avea probabil o deschizătură pentru introducerea vaselor. În interior au fost găsite fragmente ceramice provenite de la vase de dimensiuni mijlocii sau mai mari (fig. 10/4; 22/1, 7, 11—12, 15).

Cel de al doilea cuptor, aflat lângă primul la 0,45 m avea dimensiuni mai mari, diametrul vetrei fiind aproape de 1,40 m. Bolta nu s-a mai păstrat decât pe o înălțime de 0,30 m, bucăți din ea aflându-se pe vatra cuptorului. Lipitura vetrei și a interiorului bolții era groasă de 1,5 cm, iar pământul din jur era

⁶ La Țuțcani—Vaslui cu prilejul unei cercetări de suprafață a fost descoperit un grătar de cuptor prevăzut cu perforații atribuit secolelor X—XI e.n. Întrucât, pe același loc, există și urme din secolele IV și VI—VII e.n. apartenența acestui cuptor la așezarea din secolele X—XI e.n. este incertă. Cf. G. Coman, în *Danubius*, IV, 1970, p. 167, unde se indică descoperirea pe suprafața grătarului a unor fragmente ceramice cenușii (?).

⁷ S. Baraschi, în *SCIVA*, 25, 1974, 3, p. 461—471.

⁸ S. Baraschi, T. Papisima, în *SCIVA*, 28, 1977, 4, p. 591—595.

⁹ Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava*, I, București, 1958, p. 247.

¹⁰ M. Comșa, în *ArchFolski*, 16, 1971, 1—2, p. 385—389.

¹¹ O. Toropu, *Romanitatea țirzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică (secolele III—XI)*, Craiova, 1976, p. 153—154, pl. 20.

¹² D. Berciu, în *Materiale VI*, 1959, p. 89—93, fig. 8.

¹³ L. Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, vol. III, Timișoara 1985, p. 104—107, fig. 12.

ars pe o grosime de 10 cm. Spre vest, o mică prelungire și o deschizătură par a indica gura de foc, ca și în cazul cuptorului nr. 1. Ambele guri de foc comunicau probabil cu o groapă, dar aceasta nu a putut fi bine delimitată. Și în acest cuptor au fost descoperite resturi ceramice provenite din vase de diferite dimensiuni (fig. 22/2, 4, 16).

Cuptoarele nr. 4 și 5 (fig. 6/3—4) au fost descoperite în 1968 în secțiunea VI, în apropierea locuinței nr. 2. din marginea de sud-est a așezării. Cuptorul nr. 4 avea vatra ovală cu gura de foc situată spre nord. Inițial a fost prevăzut cu boltă, care ulterior s-a prăbușit, păstrându-se numai către bază pe o înălțime de circa 0,25 m. Vatra de foc ca și pereții ușor arcuiți ai bolții care s-au mai păstrat au fost bine lustruiți și puternic arși, în unele porțiuni pînă la zgurificare. Grosimea lipiturii este de aproape 1,5 cm, iar pămîntul din jur ars circa 10—12 cm. În interiorul cuptorului au fost găsite cîteva resturi de vase identice ca formă, tehnică de lucru și decor cu cele descoperite în cuptorul cu grătar (fig. 22/6, 8), precum și cîteva mici bucăți de gardină. Cel de al doilea cuptor, aflat în imediata apropiere la circa 0,30 m, avea vatra de formă circulară, fiind și el prevăzut cu boltă. Vatra și pereții bolții care s-au mai păstrat au fost bine lutuiți și puternic arși. În interior au fost descoperite cîteva fragmente ceramice la fel ca cele din cuptorul nr. 4 (fig. 22/10), precum și cîteva bucăți de cărbune și resturi de cenușă. Ambele cuptoare au fost săpate din nivelul feudal timpuriu, bolta lor aflîndu-se inițial în aer liber. Groapa de acces la gurile de foc nu a putut fi bine observată.

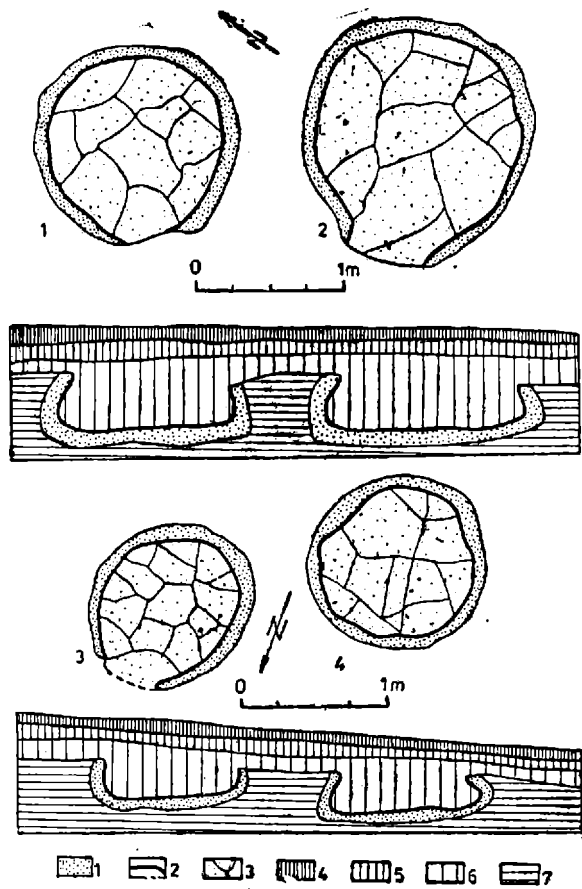

Fig. 6. Cuptoarele simple de ars ceramică, nr. 1—2 (1—2) și nr. 4—5 (3—4), plan și profil. 1, pămînt înroșit; 2, lipitură; 3, vatră; 4, sol vegetal; 5, nivel feudal, secolele XV—XVII; 6, nivel feudal timpuriu; 7, sol galben steril.

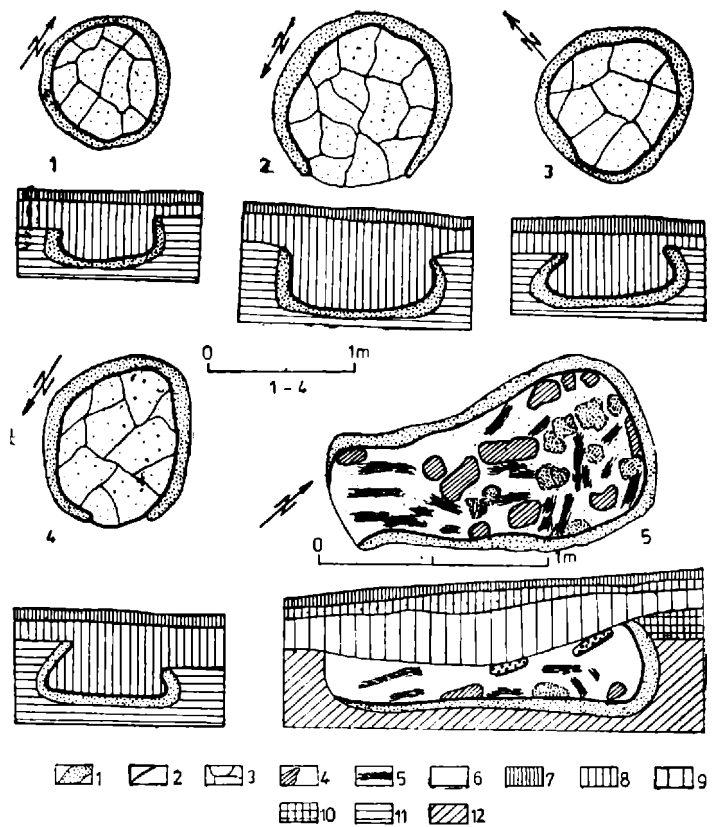

Fig. 7. Cuptoarele de copt piine nr. 3 (1), nr. 6 (2), nr. 11 (3) și nr. 9 (4) și cuptorul de prelucrat metale, nr. 12 (5), plan și profil. 1, pămînt înroșit; 2, lipitură; 3, vetre; 4, pietre; 5, lemn carbonizat; 6, zgură de fier; 7, sol vegetal; 8, nivel feudal secolele XV—XVII; 9, nivel feudal timpuriu; 10, nivel preistoric; 11, sol galben steril; 12, sol calcaros.

Cuptoarele nr. 8 și 9. Așa cum s-a amintit, ambele cuptoare au fost descoperite în 1968 în secțiunea XII, fiind distruse în mare parte de groapa olarului aparținînd cuptorului de ars ceramică prevăzut cu grătar. După resturile păstrate, vetrele erau circulare, fiind probabil, ca și la celelalte cuptoare, prevăzute cu boltă. Lipitura vetrelor, păstrată doar parțial, groasă de circa 1,5 cm era puternic arsă. În interior, au fost găsite resturi de cenușă, cărbuni și cîteva mici fragmente ceramice, identice celor descoperite în celelalte cuptoare.

Cuptorul nr. 10 (fig. 7/4) a fost descoperit în anul 1969 în prelungirea secțiunii VII (VII-b). Cuptorul avea vatra de formă oval-patrolateră, cu gura de foc situată la nord-vest. Pereții de la baza bolții s-au păstrat pe o înălțime de aproape 0,35 m înspre contrapanta terenului, către nord-est și doar pe o înălțime de 0,18 m spre sud-vest. Vatra și interiorul bolții au fost bine lutuite, grosimea lipiturii fiind de circa 1,5 cm iar arsura pământului din jur de aproximativ 7 cm. Vatra de foc, cu dimensiunile de $0,95 \times 0,70$ m nu s-a conservat prea bine. Marginile gurii de foc au fost de asemenea bine lipite și netezite. În interiorul cuptorului au fost găsite pe lângă resturi de cenușă și cărbuni și câteva pietre mici înroșite, precum și resturi ceramice similare celor din celelalte cuptoare (fig. 22/13—14).

În general, cuptoare pentru ars ceramică de formă simplă, fără grătar, ca cele prezentate mai sus sînt cunoscute în numeroase așezări din această vreme din Moldova¹⁴ sau din alte părți ale României¹⁵, ca și în teritoriile învecinate¹⁶ și au o veche tradiție întilnindu-se și în perioadele de timp anterioare secolelor X—XI¹⁷. Ele atestă marca dezvoltare a meșteșugului olăric, din cele mai vechi timpuri, fiind o elocventă mărturie a stadiului cunoștințelor tehnice ale populației locale în acest domeniu.

b) *Cuptorul de prelucrat metale nr. 12* (fig. 7/5). În prelungirea secțiunii VII (VII-a) din anul 1969 a fost descoperit un cuptor, după toate caracteristicile sale, destinat prelucrării metalelor. Cuptorul, avînd formă patrolater-alungită cu colțurile rotunjite și latura dinspre nord-est vizibil arcuită, a fost săpat în contrapantă fiind inițial prevăzut cu o boltă, ulterior prăbușită peste resturile de pe vatra de foc. Lipitura vetrei și a resturilor de pereți de la baza bolții s-a păstrat destul de bine, fiind groasă de 2 cm și puternic arsă uniform, pînă la zgurificare. În jurul ei pământul era înroșit pe o grosime de 8—10 cm. În contrapantă, arcuirea bolții, s-a păstrat pe o înălțime de circa 0,35 m. În interior, sub dără-măturile bolții, umplutura, groasă de 0,20—0,30 m era alcătuită dintr-un strat de cenușă, resturi de bucăți de lemn de stejar carbonizate, pietre arse și bucăți de zgură de fier. Gura de foc, destul de largă, de aproximativ 0,25 m, era bine finisată dar s-a păstrat numai parțial. Dimensiunile vetrei erau de circa 1,35 m lungime și în medie de 0,50 m lățime, fiind mai mare către fundul cuptorului (aproape 0,70 m). Nu a fost observată groapa de acces a cuptorului și nici eventuale orificii pentru introducerea curentului de aer necesar ridicării temperaturii de ardere. Este posibil ca aceste orificii să se fi aflat pe latura de nord-vest, care nu s-a păstrat prea bine. În interior, către gura cuptorului, printre resturile de cenușă și cărbuni s-a găsit un fragment de creuzet de lut de mici dimensiuni, lucrat cu mîna (fig. 20/9). Dimensiunile cuptorului, forma sa deosebită, sistemul său de construcție, ca și bucățile de zgură de fier găsite în interior, indică folosirea lui la prelucrarea fierului. Descoperirea izolată în această zonă a așezării a unor mici „lupe” de fier, confirmă și ea activitatea de prelucrare a fierului în astfel de cuptoare. Cuptoare destinate prelucrării fierului, datînd îndeosebi din a doua jumătate a mileniului I al e. n. și de la începutul celui următor sînt cunoscute atît pe teritoriul Moldovei¹⁸, cit și în alte părți ale țării¹⁹, atestînd dezvoltarea pe scară largă a acestui meșteșug cu o străveche tradiție în spațiul carpato-dună-reano-pontic²⁰.

c) *Cuptoare de copt pîine*. Din această categorie, în așezarea de la Epureni fac parte cuptoarele nr. 3, 6 și 11.

Cuptorul nr. 3 (fig. 7/1) a fost descoperit în secțiunea V săpată în 1967. Cuptorul avea vatra de formă circular-ovală, fără gură de foc. Vatra și interiorul bolții, păstrată numai către bază pe o înălțime de circa 0,25 m erau bine lustuite, grosimea lipiturii fiind de 1 cm, iar pământul din jurul ei ars aproximativ pe o grosime de 6 cm. Diametrul maxim al vetrei era de 0,58 m. Inițial cuptorul a avut boltă, prevăzută probabil cu o deschizătură prin care erau introduse turtele de pîine pentru copt. În interior nu s-au găsit decît puține urme de cenușă.

Cuptorul nr. 6 (fig. 7/2) a fost descoperit în capătul de vest al secțiunii XI săpată în 1968. Cuptorul avea o formă ovală, porțiunea dinspre nord fiind distrusă. Dimensiunile vetrei erau de $0,80 \times 0,75$ m. Vatra de foc și pereții de la bază ai bolții fuseseră bine lutuiți, grosimea lipiturii fiind de 1 cm iar

¹⁴ D. Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic în veacurile V—XI e.n. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român*, Iași, 1978, p. 74, 105—106; idem, *Continuitatea populației autohtone la est de Carpați. Așezările din secolele VI—XI e.n. de la Dodești—Vaslui*, Iași, 1984, p. 113, fig. 71/1 (putînd servi mai ales pentru ars ceramică).

¹⁵ I. Barnea, în *SCIV*, 6, 1955, 1—2, p. 106—108; Eug. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuții la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, București, 1967, p. 56—76, fig. 31; 35 a; 37; 39; 41; 42; 43; 44; M. Comșa, în *Dinogetia*, I, București, 1967, p. 123, 127, 129, fig. 71; 72; idem în *SlovArch*, XVIII, 1970, 1, p. 119—127; idem, *Cultura materială veche românească (Așezările din secolele VIII—X de la Bucov—Ploiești)*, București, 1978, p. 55, fig. 36.

¹⁶ E.A. Rikman, I.A. Rafalovici, I. G. Hincu, *Očerki istorii kul'tury Moldavii*, Chișinău, 1971, p. 141—146, fig. 38; 39; 40; G.F. Cebotarenco, *Kalfa gorodiște VIII—X*

vv na Dnestre, Chișinău, 1973, p. 83—86, fig. 64.

¹⁷ S. Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, București, 1974, p. 106, fig. 115/1; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 17—18; L. Muscă, T. Muscă, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 427—428.

¹⁸ G. Coman, în *Danubius*, IV, 1970, p. 167 fig. 7; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 74; idem, *Civilizația romanică la est de Carpați în secolele V—VII e.n. Așezarea de la Botșana—Succava*, București, 1984, p. 46—48; idem, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 65, 67, fig. 26/d; 27; idem, în *Materiale Tulcea*, 1980, p. 456—460; I. Mitrea, în *Carpica*, XII, 1980, p. 71; idem, în *Mem.Antiq*, VII—VIII, 1981, p. 70.

¹⁹ M. Comșa, *op. cit.*, 1978, p. 47—52; Șt. Olteanu, N. Neagu, în *Materiale*, București, 1983, p. 385; S. Dolinescu-Ferche, în *Dacia*, N.S., XXVIII 1—2, 1984, p. 129.

²⁰ Șt. Olteanu, în *Studii*, 1964, 2, p. 869—873; idem, în *Dacia*, N.S., XXII, 1978, p. 299—302.

a pământului ars din jur de circa 8 cm. Baza bolții s-a mai păstrat pe o înălțime de circa 0,30 m. Vatra era ușor albiată față de orizontala terenului. În interior nu au fost găsite decît puține urme de cenușă și cărbuni.

Cuptorul nr. 11 (fig. 7/3) a fost descoperit în capătul de est a secțiunii VII prelungită în 1969. Vatra avea o formă circulară fiind prevăzută inițial cu boltă. Ca și la celelalte cuptoare pentru copt piine, nici acesta nu avea gură de foc. Vatra și pereții de la baza bolții erau lutuiți și bine arși. Lipitura era groasă de 1 cm, iar pământul din jurul ei înroșit de foc circa 6 cm. Diametrul vetrei era de 0,68 m, pereții bolții păstrîndu-se pe o înălțime de circa 0,30 m. În interior au fost găsite resturi de cenușă și de cărbuni și o turtiță de lut, imitînd o piine, păstrată fragmentar (fig. 20/11).

Asemenea cuptoare de lut pentru copt piine, prevăzute cu boltă, sînt cunoscute în toate așezările din mileniul I al e. n. și începutul celui următor, atît în Moldova²¹, cît și în alte părți ale țării²², fiind socotite un rezultat al tradițiilor romane. Prezența lor în așezări, uneori în număr destul de mare, atestă folosirea acestora pe scară largă, odată probabil și cu dezvoltarea deosebită a agriculturii la populația autohtonă din spațiul carpato-dunăreano-pontic, ca urmare a relațiilor ei strînse de-a lungul veacurilor cu civilizația romană și bizantină.

Inventarul complexelor de locuire și meșteșugărești. Așa cum s-a mai menționat, cu prilejul dezvelirii locuințelor și a cuptoarelor din preajma lor, au fost descoperite cîteva unelte, obiecte vestimentare, arme și piese de harnașament, precum și o însemnată cantitate de ceramică. Deși puțin numeros, acest inventar reflectă într-o anumită măsură ocupațiile de bază ale locuitorilor din această așezare și stadiul social-economic în care se aflau.

Unelte, obiecte vestimentare, arme și piese de harnașament.

Uneltele și obiectele din fier sau alte metale sînt foarte rare. Dintre acestea, menționăm o lamă de cuțit (fig. 8/5) și un cîrlig mare (fig. 8/3), aflate în locuința nr. 4. În această locuință au mai fost descoperite o scară de șea fragmentară (fig. 8/8) și o psalie (fig. 8/6), precum și două vîrfuri de săgeți cu lama triunghiulară și tub de prindere (fig. 8/1, 4). O altă săgeată de același tip a fost descoperită în locuința nr. 2 (fig. 8/7). Toate sînt din fier. O aplică de formă patrulateră simplă, fără ornamente, fiind prevăzută cu orificii de prindere la capete, lucrată dintr-o foaie subțire de aramă, a fost descoperită în groapa de sub cuptorul locuinței nr. 1 (fig. 8/2).

Pe lângă obiectele amintite mai sus, în locuințele nr. 1—3 și 5 au fost descoperite patru străpungătoare de os întregi sau fragmentare (fig. 9/5—8) precum și cinci fusaiole de lut întregi sau fragmentare, una din ele ornamentată (fig. 9/3—4, 9—11), aflate în fiecare locuință cîte una. Pe lângă aceste unelte au mai fost descoperite și două obiecte de os, unice ca formă și destinație în așezările din această vreme din Moldova. Este vorba de un capăt de mîner, ornamentat cu linii vălurite și puncte (fig. 9/1) și de o aplică (nasture) decorat cu cercuri concentrice (fig. 9/2), ambele descoperite în locuința nr. 1. Mai putem adăuga un fragment de creuzet de lut, descoperit în cuptorul nr. 12 (fig. 20/9), precum și o turtiță de lut fragmentară, imitînd o piine (fig. 20/11), descoperită în cuptorul de copt piine nr. 11.

Dacă unele obiecte și unelte din fier, os sau lut, cum sînt cuțitul, cîrligul, străpungătoarele sau fusaiolele, ca și vîrfurile de săgeți își găsesc numeroase analogii pe teritoriul țării noastre, în schimb fragmentul de scară de șea, psalia și cele două obiecte de os menționate mai sus nu sînt întîlnite în mod obișnuit în obiectivele aparținînd populației vechi românești din această vreme. Ele par mai curînd să aparțină unei populații nomade (în speță pecenegi), prezența lor la Epurenii datorîndu-se contactelor acestora cu autohtonii de aici. Piese oarecum asemănătoare, considerate în general de factură nomadă, au fost descoperite și în alte obiective de pe teritoriul României, fiind puse de asemenea în legătură cu unele populații turanice²³.

Ceramica. Materialul cel mai numeros din așezarea de la Epurenii îl constituie ceramica. În totalitatea ei, ceramica descoperită în locuințe și cuptoare este lucrată la roată cu turație lentă. Din punct de vedere al compoziției pastei și al tehnicii de lucru ea poate fi împărțită în două categorii distincte:

a) ceramică de uz comun; b) ceramică fină.

a) *Ceramica de uz comun* conține în pastă ca degresant nisip în amestec cu microprundișuri sau cuarțite de culoare albă și cenușie măcinate, în rare cazuri fiind prezent și un mic procentaj de cioburi pisate. Vasele au fost arse oxidant, suprafețele lor fiind în general de culoare roșie-portocalie sau brun-roșcată, uneori brun-cenușie iar miezul negricios sau cenușiu din cauza arderii incomplete și adesea neuniforme. Mai multe fragmente, îndeosebi din locuințe, prezintă o ardere secundară, iar cele aflate în groapa olarului de la cuptorul prevăzut cu grătar, deformări de la ardere (rebuturi de la șarje). Pereții oalelor sînt destul de subțiri, ca și fundurile, grosimea lor variînd în funcție și de mărimea vaselor. Suprafețele interioare și exterioare ale vaselor sînt bine netezite, neobservîndu-se în interior „coaste” de

²¹ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 17, 74, 105—106; idem, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 73—75, 113; I. Mitrea, *op. cit.*, p. 69—71.

²² O. Toropu, O. Stoica, în *Historica*, 2, 1970, p. 74—75; O. Toropu, *op. cit.*, p. 153—154; D. Protase, în *Acta MN*,

VIII, 1971, p. 137, 140; idem, în *Banatica*, 1, 1971, p. 100—101; M. Comșa, în *Muzeul Național*, 5, 1981, p. 241—248, fig. 1.

²³ I. Barnea, în *Dinogctia*, I, p. 86—94, fig. 45/17—18; 47/11,23; V. Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV*, București, 1982, fig. 6/12; 8/1—2; 29.

la producerea lor pe roată. Fără nici o excepție toate oalele sînt ornamentate cu motive incizate înainte de ardere, întîlnindu-se frecvent liniile horizontale simple, distanțate între ele sau grupate în bandă, liniile vălurite simple sau grupate cite trei-șase, alternînd pe pereții vasului, uneori combinate cu cele horizontale, dispuse în registre și acoperind aproape întreaga suprafață a oalelor pînă către fund sau pe 2/3 din corpul lor (fig. 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 19; 20).

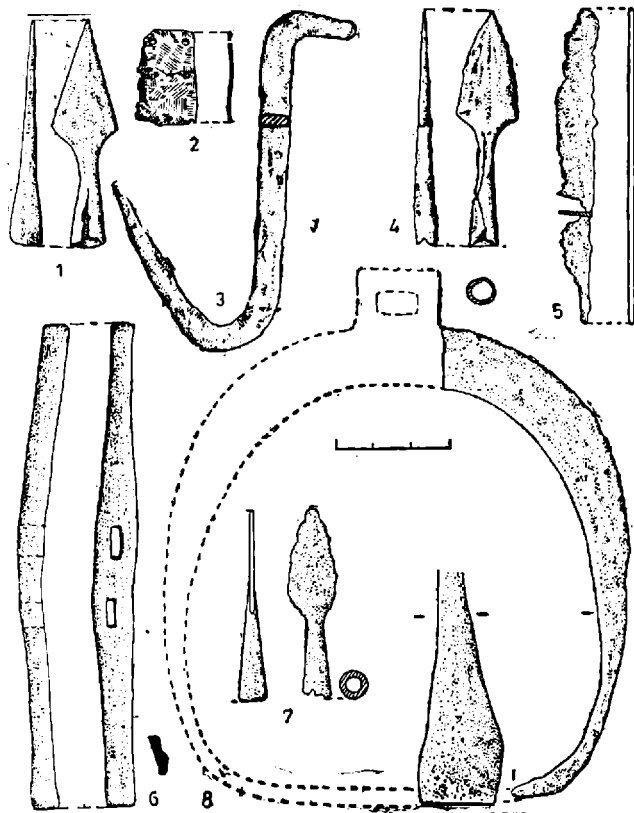

Fig. 8. Uelnte, arme, piese de harnașament și obiect vestimentar din fier (1, 4-8) și aramă (2). 1, 3-6, 8, locuința nr. 4; 2, grupa de lingă locuința nr. 1; 7, locuința nr. 2.

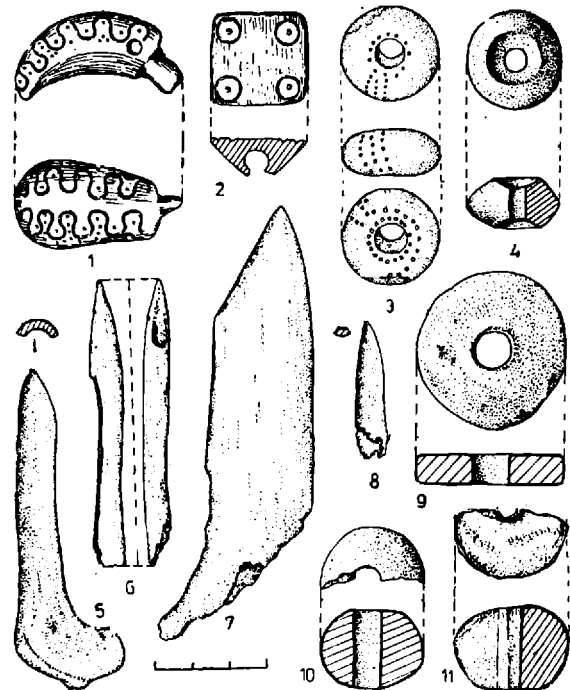

Fig. 9. Uelnte din os (1-2, 5-8) și lut (3-4, 9-11). 1-3, 6 locuința nr. 1; 4, 7 locuința nr. 2; 5, 9, locuința nr. 5; 8, 11 locuința nr. 3; 10, locuința nr. 4.

De obicei, liniile vălurite, simple sau grupate în bandă, sînt situate pe gîtul și umerii vaselor, corpul lor fiind ornamentat în continuare cu linii horizontale dese, distanțate sau în benzi (fig. 10/1, 3, 5; 13/1-3, 6; 14/1, 3; 15/2, 6, 9, 14-15; 16/2, 7, 9; 19/3-5; 20/3, 5, 10). Multe vase sînt ornamentate numai cu linii horizontale (fig. 10/2, 4, 6; 11/2; 12/2, 7-8, 13; 13/5; 15/3; 16/1; 19/1-2, 6-8; 20/1-2; 4, 7, 12) sau numai cu linii vălurite simple sau în bandă situate pe întreaga lor suprafață (fig. 11/4-6; 12/12; 13/3; 14/4; 15/10, 15; 20/8). Pe unele fragmente se întîlnesc linii vălurite suprapuse peste liniile horizontale (fig. 13/2; 16/2, 7; 19/5; 20/5, 10). Mai rar apar benzile de linii incizate în formă de „ghirlandă”. (fig. 11/5-6), precum și fasciole oblice sau verticale trase peste liniile horizontale (fig. 12/10, 15; 15/13; 20/6). Pe suprafața unor oale, capetele superioare ale benzilor de valuri formează uneori un decor „în arcade” suprapus și el peste liniile horizontale (fig. 11/1; 12/1; 20/10). Cîteva fragmente sînt ornamentate cu linii scurte sau crestături trase peste cele horizontale (fig. 15/4, 8; 16/5), iar altele fie cu ovale incizate (fig. 12/4), fie cu alveole făcute cu unghia sau degetul (fig. 15/8; 16/4). Pînă în prezent, nici un fragment de vas nu are marginea interioară sau exterioră a buzei ornamentată.

Numeroase funduri de oale prezintă semne în relief, făcute înainte de arderea lor. Au fost descoperite 31 de funduri prezentînd 12 semne diferite, reprezentînd cam 35% din totalul vaselor de la Epureni. Astfel, cercul simplu este întîlnit pe trei exemplare (fig. 18/4, 9; 21/2), cercul simplu cu un punct în mijloc pe 11 exemplare (fig. 10/1; 17/4-5; 18/1-3; 21/1, 3-5, 10), cercul simplu tăiat de o cruce, a cărei brațe depășesc circumferința, pe un exemplar (fig. 21/6), cercul dublu (concentric) tăiat de o cruce, pe trei funduri (fig. 17/6; 21/8-9), cercul simplu cu opt raze în interior, pe șase exemplare (fig. 17/3, 7; 18/5-7; 21/7), cercuri duble cu raze între ele, pe un exemplar (fig. 17/1), pătratul tăiat cu o cruce este întîlnit pe cinci funduri (fig. 17/8-10; 18/8, 10) și, în sfîrșit, crucea gamată compusă, pe un exemplar (fig. 17/2).

Repartiția acestor funduri cu semne în relief în locuințele de la Epureni este inegală ca număr, dar nu lipsesc în nici una din ele. Cele mai multe au fost descoperite în locuința nr. 4, aflată în imediata apropiere a cuptorului de ars ceramică prevăzut cu grătar (fig. 18), fiind atestate zece funduri cu semne în relief, trei reprezentând cercul simplu cu punct, trei, cercul cu opt raze, două, pătratul cu o cruce și unul, cercul simplu. În locuința nr. 1 au fost descoperite cinci funduri stampilate dintre care trei au un pătrat tăiat cu o cruce, unul, crucea gamată compusă și altul, cercul dublu tăiat de o cruce. În celelalte locuințe au fost descoperite doar câte unul sau două exemplare de funduri ștampilate. În groapa olarului, aparținând cuptorului de ars ceramică, prevăzut cu grătar, au fost descoperite 11 exemplare de funduri ștampilate, având reprezentate cercul simplu cu punct în mijloc, cercul simplu, cercul simplu sau dublu tăiat cu o cruce precum și un exemplar cu un cerc având opt raze. Lipsesc ștampilele în formă de pătrat, cruce gamată etc. Derivația motivelor de pe fundurile cu semne în relief descoperite în groapa cuptorului menționat este evidentă, ea mergând de la cercul simplu pînă la cercul dublu tăiat de o cruce, ceea ce ar putea să sugereze eventual o anumită succesiune a șarjelor arse în cuptor (în cazul acesta, după numărul motivelor ornamentale, șase șarje). Este posibil ca, anterior, în cuptor să se fi ars și vase prevăzute cu alte semne (pătrate de exemplu), frecvența lor în locuințele de la Epureni fiind totuși destul de mare.

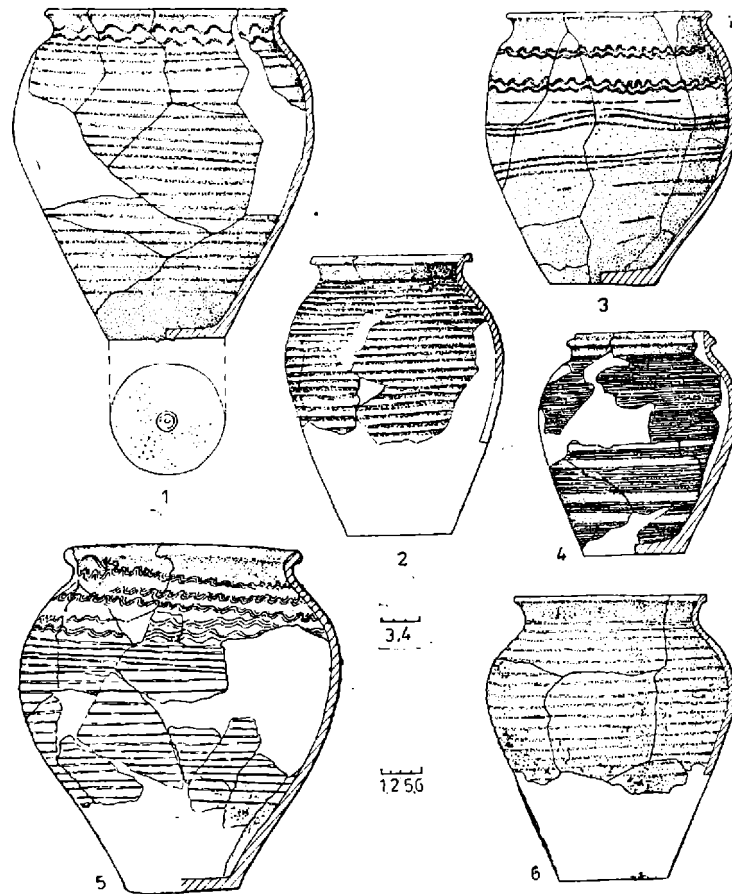

Fig. 10. Vase de uz comun. 1-2, 5, cuptorul nr. 7; 3, locuința nr. 3; 4, cuptorul nr. 1; 6, locuința nr. 4.

Semnificația acestor semne în relief a fost mult discutată în literatura noastră de specialitate²⁴. Deși apar pe unele vase încă din secolele IX—X e. n. în Moldova²⁵, ele sînt totuși destul de rar întîlnite chiar în așezările de la sfîrșitul secolului al X-lea²⁶. Fără a exclude ipoteza că ele ar reprezenta semne

²⁴ M. Comșa, în *Dacia*, N.S., V, 1961, p. 454—461; idem, în *SCIV*, 12, 1961, 2, p. 291—303; idem, în *Dinogetia*, I, p. 205—220; P. Diaconu, în *Păciul lui Soare*, I, București, 1972, p. 131—136.

²⁵ G. Coman, *op. cit.*, București, 1980, p. 136, fig.

149/1—3; I. Mitrea, *op. cit.*, în *Carpathica*, XII, 1980, p. 85, pl. XLI/8.

²⁶ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 11; I. Mitrea, în *StComVrancea*, I, 1978, p. 57, fig. 16/5; 17/5,7; 19; V. Spinei, *op. cit.*, p. 94, fig. 11/8; 12/6; M. Brudiu, în *Materiale*, București, 1983, p. 409—410, fig. 5/4—6; 6/10.

de olari, ni se pare totuși că derivația lor, ca în cazul exemplarelor din groapa olarului de la Epureni, ar putea indica mai curînd însemnul unei șarje și nu o descendență a unei generații de olari. Acest lucru ar putea fi posibil doar în cazul semnelor distincte, în raport unele cu altele (cerc cu variantele sale și pătrat cu variantele sale, de exemplu). Faptul că în unele locuințe de la Epureni, cum ar fi locuința nr. 4, se întîlnesc funduri cu semne în relief reprezentînd derivații ale cercului, dar și pătrate, s-ar putea explica prin folosirea concomitentă a unor produse de olărie provenite de la mai mulți meșteri olari.

Întreaga gamă a motivelor semnelor în relief de pe vasele de la Epureni își are apropiate analogii în numeroase așezări de pe teritoriile României sau din regiunile imediat învecinate, dar îndeosebi, în obiectivele datate în prima jumătate a secolului al XI-lea, constituind astfel un bun criteriu de încadrare cronologică²⁷.

În ceea ce privește forma vaselor, în complexele descoperite la Epureni a fost atestată numai oala borcan, produsă în mai multe variante, în funcție de curbura buzei, înălțimea gîtului, proeminența umerilor, arcuirea corpului sau diametrul gurii în raport cu al fundului etc. Vasele au dimensiuni relativ variate, întîlnindu-se oala-borcan mai mică, de 0,15—0,20 m înălțime, cît și exemplare mai înalte, de aproape 0,40 m. Tipul cel mai frecvent este oala cu buză resfrîntă și rotunjită, gîtul destul de scurt umerii proeminenți, corpul bombat și fundul mult mai îngut decît gura. Sînt atestate și oale cu buza mai puțin arcuită, cu umerii aplatisați și fundul cu diametrul mai mare. Se întîlnesc și buze tăiate drept, cu fațete sau o ușoară carenă.

Tipul de oală întîlnit, la Epureni, cu toate variantele sale este încă destul de rar atestat în regiunile de la est de Carpați. În această zonă a țării asemenea exemplare, provenite numai din descoperiri întîmplătoare sau mici sondaje, sînt cunoscute la Murgeni²⁸, Sărățeni²⁹, Grumezoaia³⁰, și Cîrja³¹ în județul Vaslui, Hlincea—Iași³², Șendreni³³, jud. Galați etc. După tehnica de lucru, pastă, forme, ornamente și semnele în relief de pe funduri, vasele de la Epureni își găsesc, de asemenea, multiple analogii în regiunea Dunării de Jos, în orizonturile unor obiective bine cercetate și încadrate cronologic, cum sînt cele de la Dinogetia³⁴, Capidava³⁵, Păcuiul lui Soare³⁶, Dridu³⁷, Bucov³⁸ și altele, datînd de la sfîrșitul secolului al X-lea și în prima jumătate a secolului al XI-lea.

Pe lângă oale-borcan prezentate mai sus, la Epureni, așa cum s-a menționat, în locuința nr. 4 au fost descoperite și două fragmente provenite dintr-o cîldare de lut, lucrată din pastă în amestec cu cioburi și scoici pisate (fig. 15/5, 7). După teșirea buzelor și arcuirea pereților, ele fac parte din tipul de cîldare comună cunoscută în numeroase locuri din Moldova³⁹.

b) *Ceramica fină* (fig. 23) este reprezentată la Epureni doar prin cîteva fragmente, lucrate din pastă densă, bine arsă, de culoare cenușie-negricioasă. Suprafețele exterioare sînt lustruite, prezentînd ca decor linii paralele sau verticale obținute tot prin lustruire. Datorită numărului mic de fragmente și lipsei unor margini, funduri sau bucăți mai mari, formele vaselor sînt greu de reconstituit. După grosimea fragmentelor sau curbura profilelor, acestea par să provină din oale de dimensiuni mai mari, cu corpul globular, de felul celor întîlnite și în alte așezări din această vreme din Moldova⁴⁰ sau din alte părți⁴¹.

²⁷ K. Horedt, în *SCIV*, 2, 1951, 2, p. 210—211, pl. V/5—8; VI/1—13; IX/7,9; XII/7—8; P. Diaconu, în *Capidava*, I, p. 215—217, 220, fig. 114/5—6, 16; 115/3—4; pl. XXIX/1,6; idem, în *Păcuiul lui Soare*, I, p. 131—136, fig. 54; M. Comșa, în *Dinogetia*, I, p. 205—220, fig. 132/1—3, 13—15, 21—22; 133/4—5, 11, 13; 134/3—4, 12—13, 15—16, 25—26; 135/9, 17, 44, 47; 138/1—3, 5, 11; Eug. Zaharia, *op. cit.*, p. 90—93, pl. XXVIII; XXIX. Pentru teritoriile învecinate; O. Ratiči, *Drevnoruski pam'atki na territorii Zahidnik Oblasti URSR*, Kiev, 1957, p. 18, 28, pl. II/5,9; IV/3—4, 6, 8; E.A. Rikman, I. A. Rafalovici, I. G. Hîncu, *op. cit.*, p. 152, fig. 56/2—3, 5, 9, 11; I. G. Hîncu, *Kăprăria pamjatnik kul'tury X—XII vv*, Chișinău, 1973, p. 43—44, fig. 44; 45.

²⁸ G. Coman, *Murgeni, Contribuții la istoria unei străvechi așezări*, Vaslui, 1973, p. 60—65; idem, *op. cit.*, București, 1980, p. 186—188.

²⁹ idem, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 291, fig. 8/3; 9/6; 11/10; 12/5, 13; 13/7; idem, *op. cit.*, București, 1980, p. 190.

³⁰ Idem, p. 289.

³¹ Idem, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 292, fig. 8/8; 9/8; 12/11; 13/8; idem, *op. cit.*, București, 1980, p. 188—189, fig. 155/3; 166/11,

³² M. Petrescu-Dimbovița și colab., în *SCIV*, 4, 1953, 1—2, p. 313, fig. 5; idem, în *SCIV*, 5, 1954, 1—2, p. 239—240, fig. 4.

³³ D. Gh. Teodor, în *Danubius*, I, 1967, p. 129—131, fig. 5.

³⁴ M. Comșa, în *Dinogetia*, I, p. 134, 136—137, 151, 154, 167, 170—174, fig. 76/8, 10; 77/4—7; 80/2—3, 5—8; 81/10—15, 19—23; 82/83; 92; 94; 95; 97.

³⁵ R. Florescu, în *Capidava*, I, p. 152—171, fig. 82/2; pl. I/1—3; II/7; III; IV/3—5; VIII; XI/1,4—7; XII/1—4, 7—8; XIV; XV/1—6; XVI; XVIII; XXI.

³⁶ R. Harhoiu, în *Păcuiul lui Soare*, I, p. 71—84, fig. 22/2—3, 6—9; 23/1—2, 5—10, 12; 24/1, 3; 25; 27/1—8.

³⁷ Eug. Zaharia, *op. cit.*, p. 79—88, pl. II/2,5—6; VII/1, 3; VIII/1, 3, 5; IX/5—10.

³⁸ M. Comșa, *op. cit.*, București, 1978, p. 66, 73—74, 80, fig. 70/1, 4, 9—11; 71/1, 4—8; 72/1, 5—8; 73.

³⁹ D. Gh. Teodor, în *SCIV*, 14, 1963, 1, p. 197—203; V. Spinei, în *Cercet. Ist.*, S.N., XII—XIII, 1981—1982, p. 181—194.

⁴⁰ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 115—116, fig. 59/3—5, 10; idem, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 123, 127.

⁴¹ M. Comșa, în *Dinogetia*, I, p. 222—224; idem, *op. cit.*, București, 1978, p. 80, 83—85, fig. 78; 79; 80; Eug. Zaharia, *op. cit.*, p. 85—86, pl. III/11; VII/8; XVI/1,3; XXI/1, 3; fig. 40; R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 85.

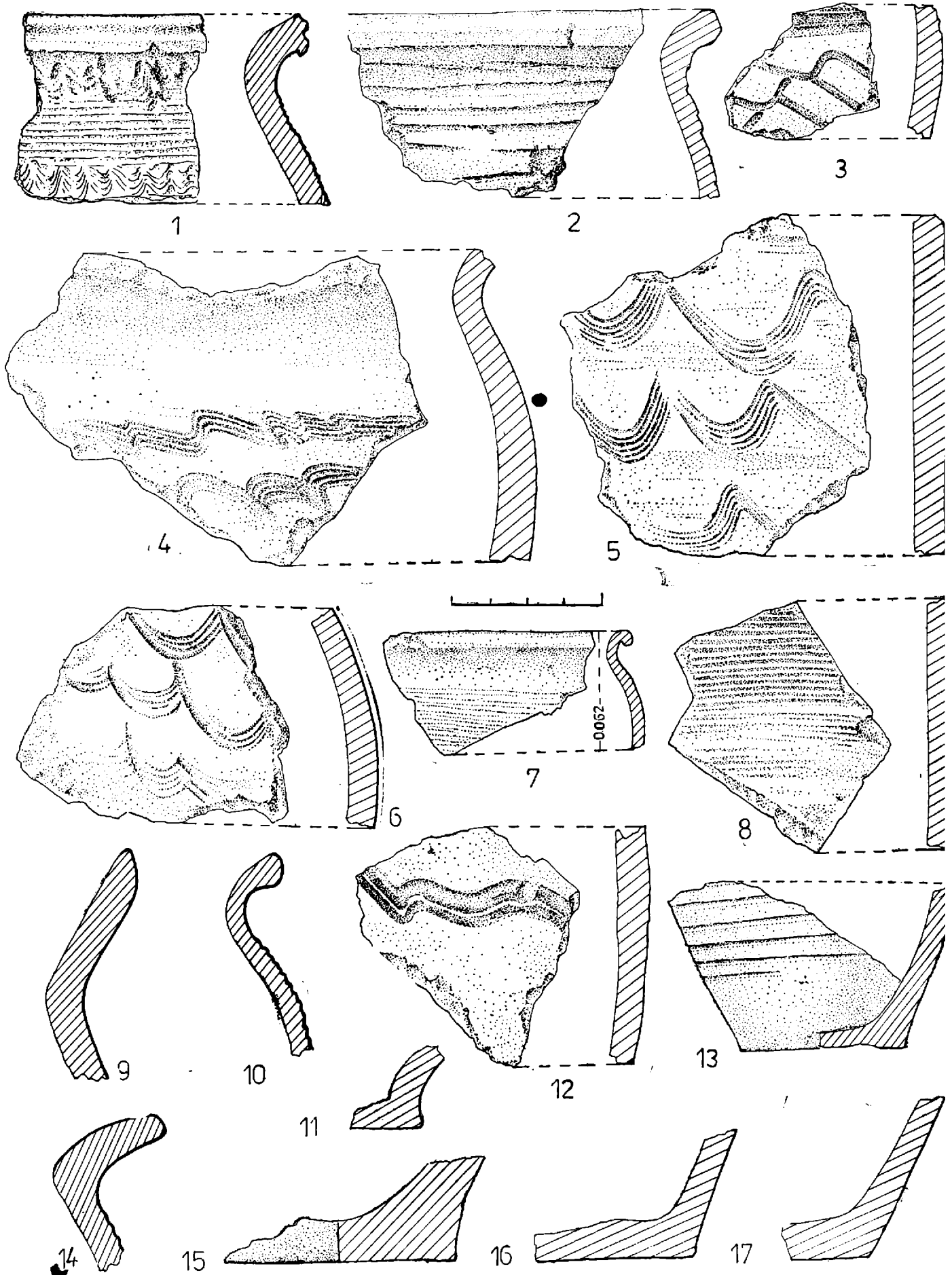

Fig. 11. Fragmente ceramice din locuința nr. 1.

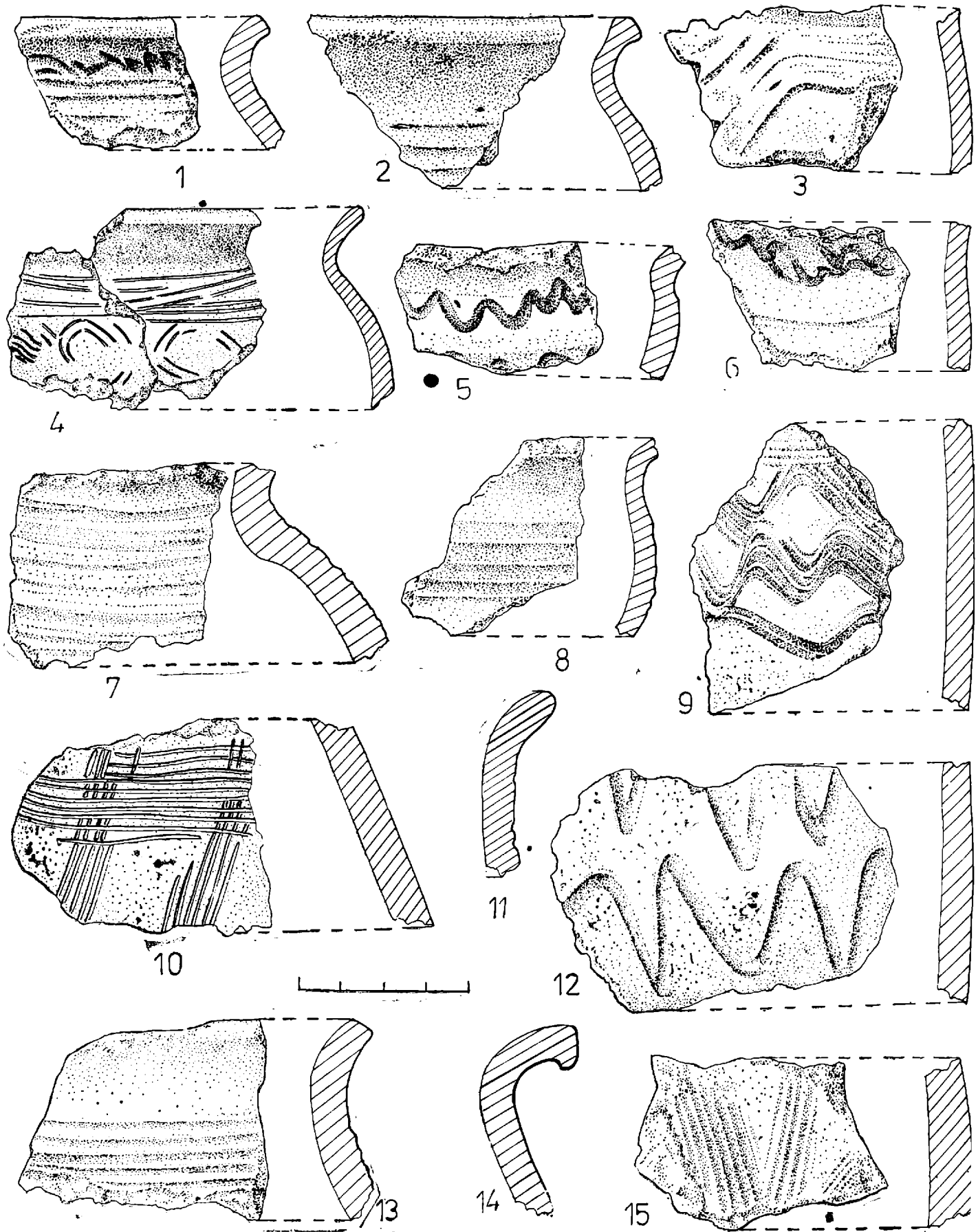

Fig. 12. Fragmente ceramice din locuința nr. 1.

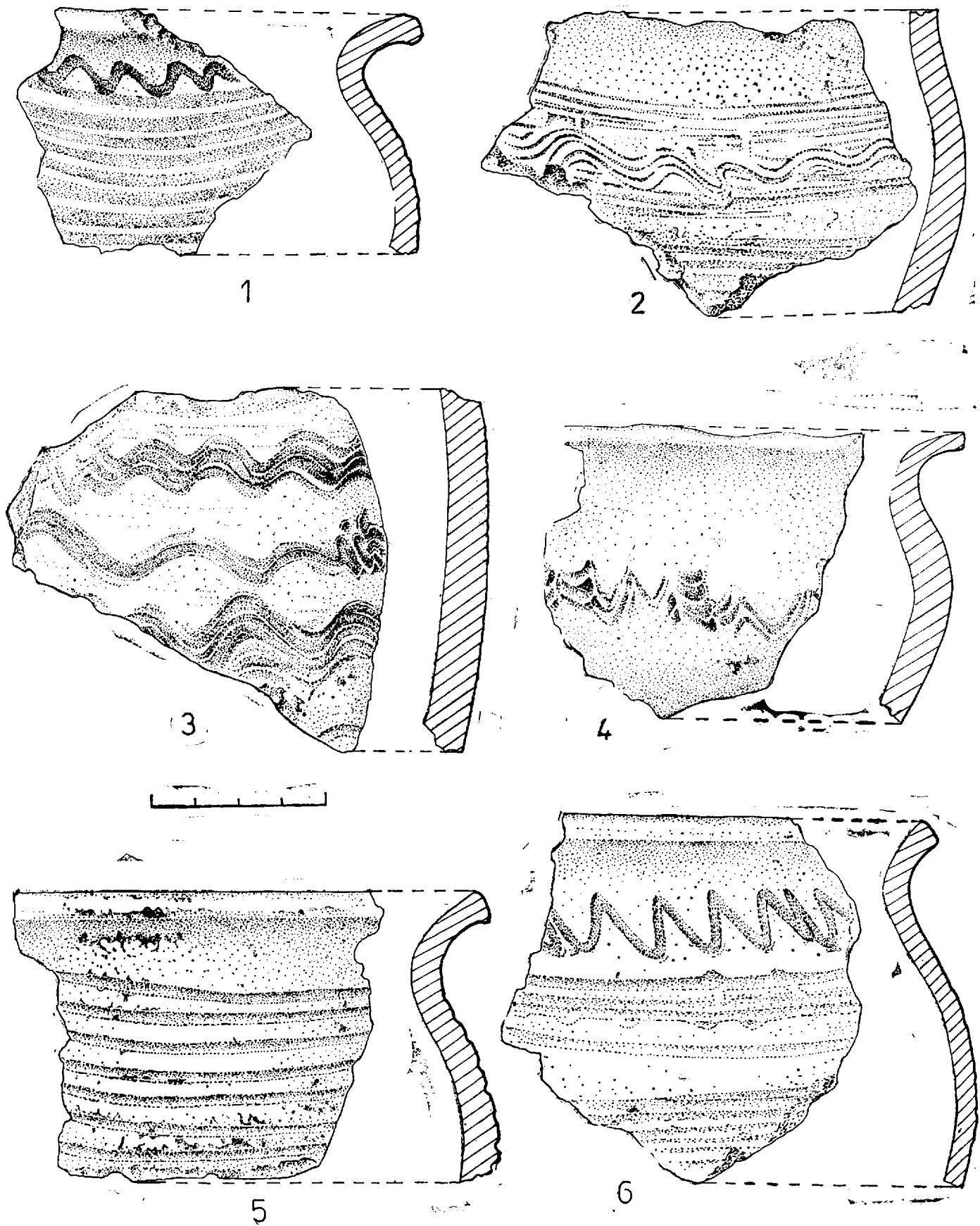

Fig. 13. Fragmente ceramice din locuința nr. 2,

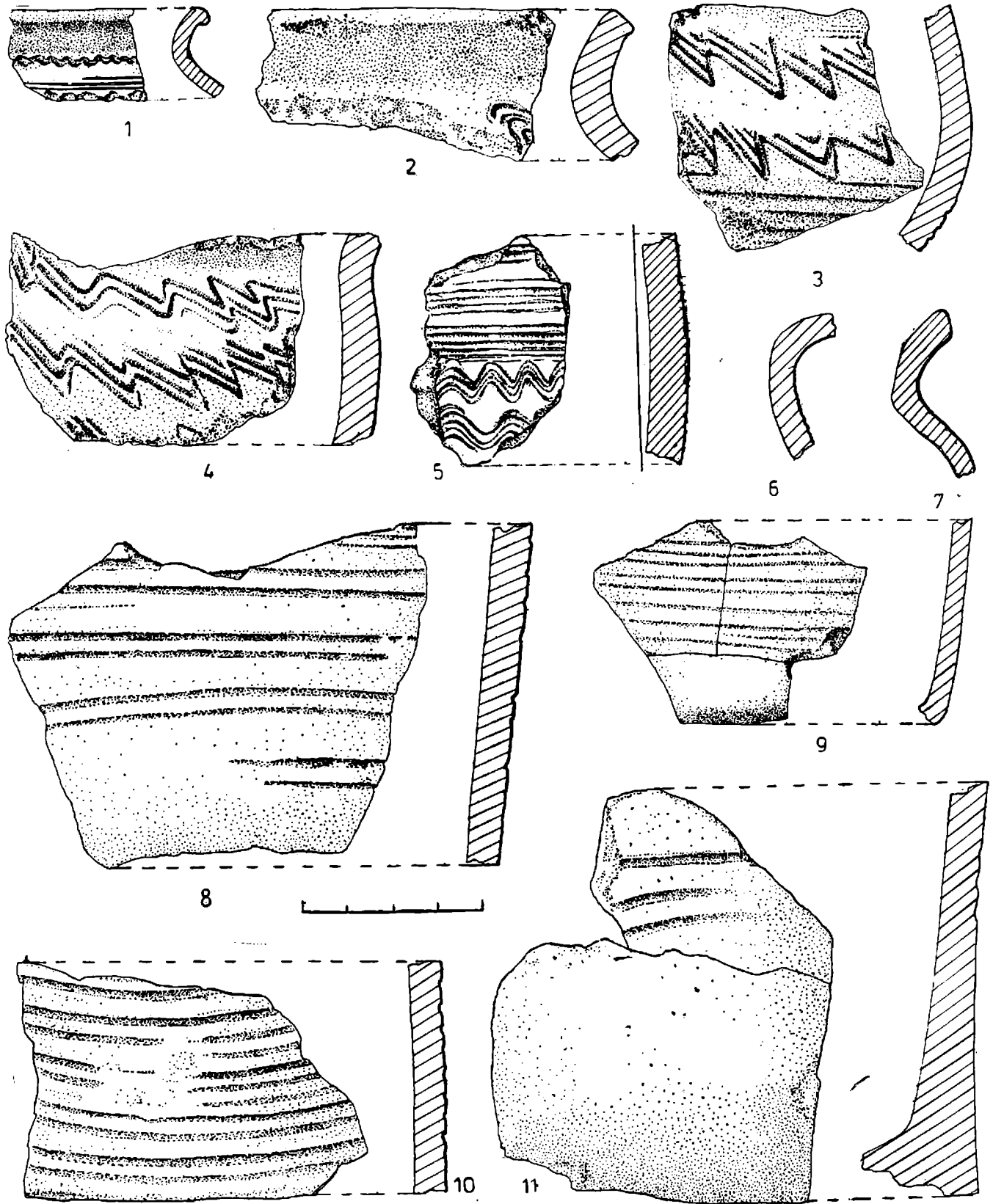

Fig. 14. Fragmente ceramice din locuința nr. 3.

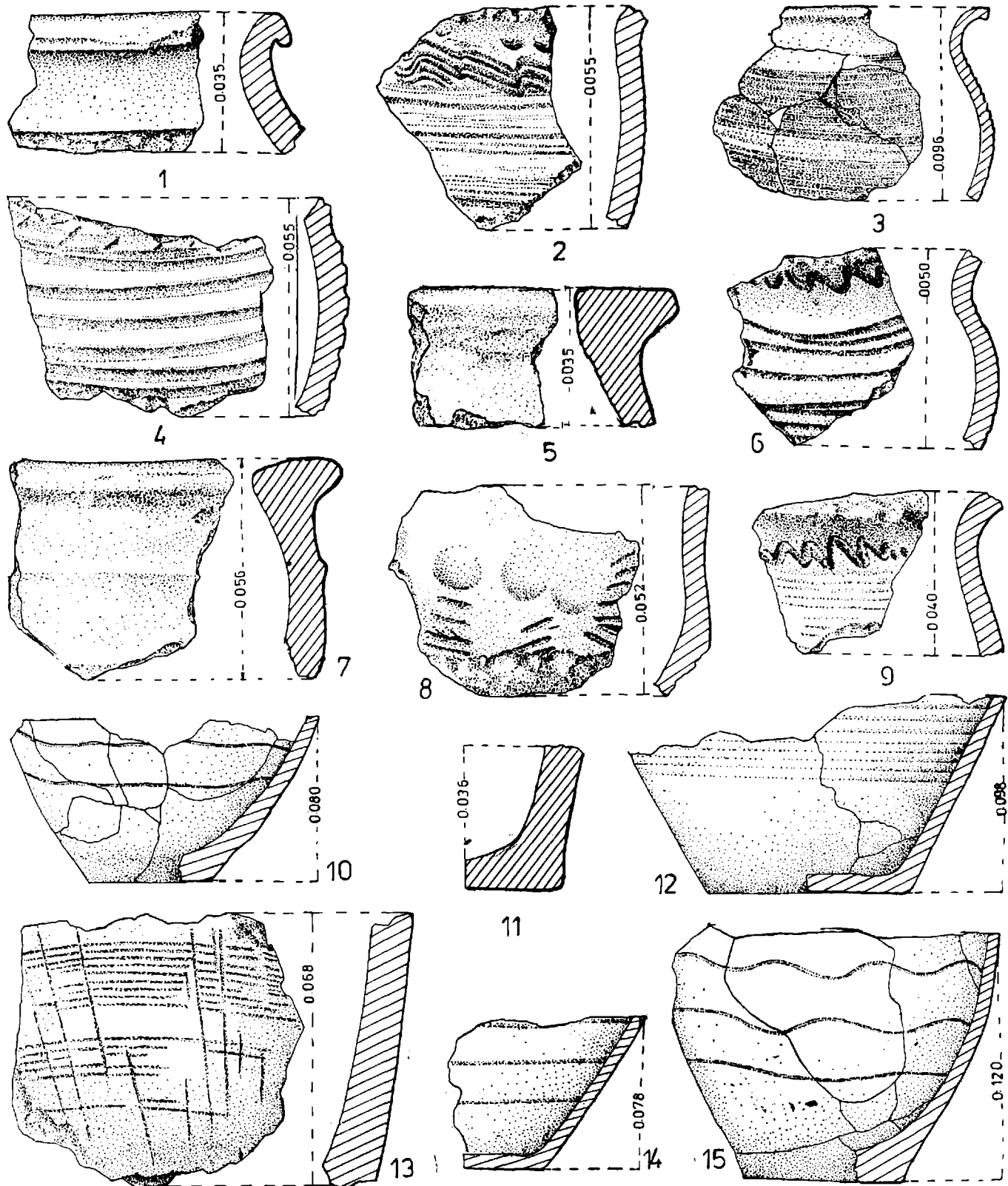

Fig. 15. Fragmente ceramice din locuința nr. 4.

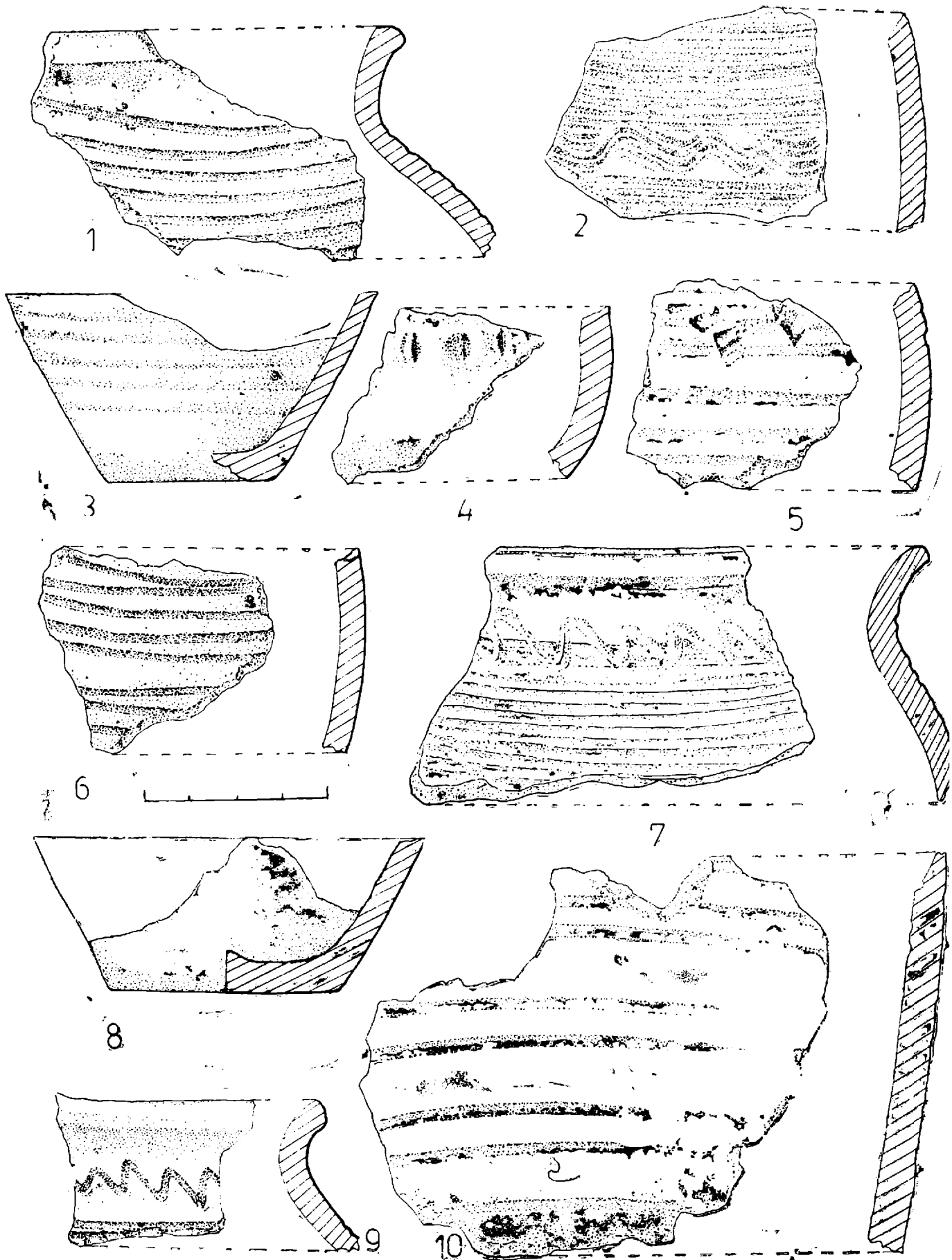

Fig. 16. Fragmente ceramice din locuința nr. 5.

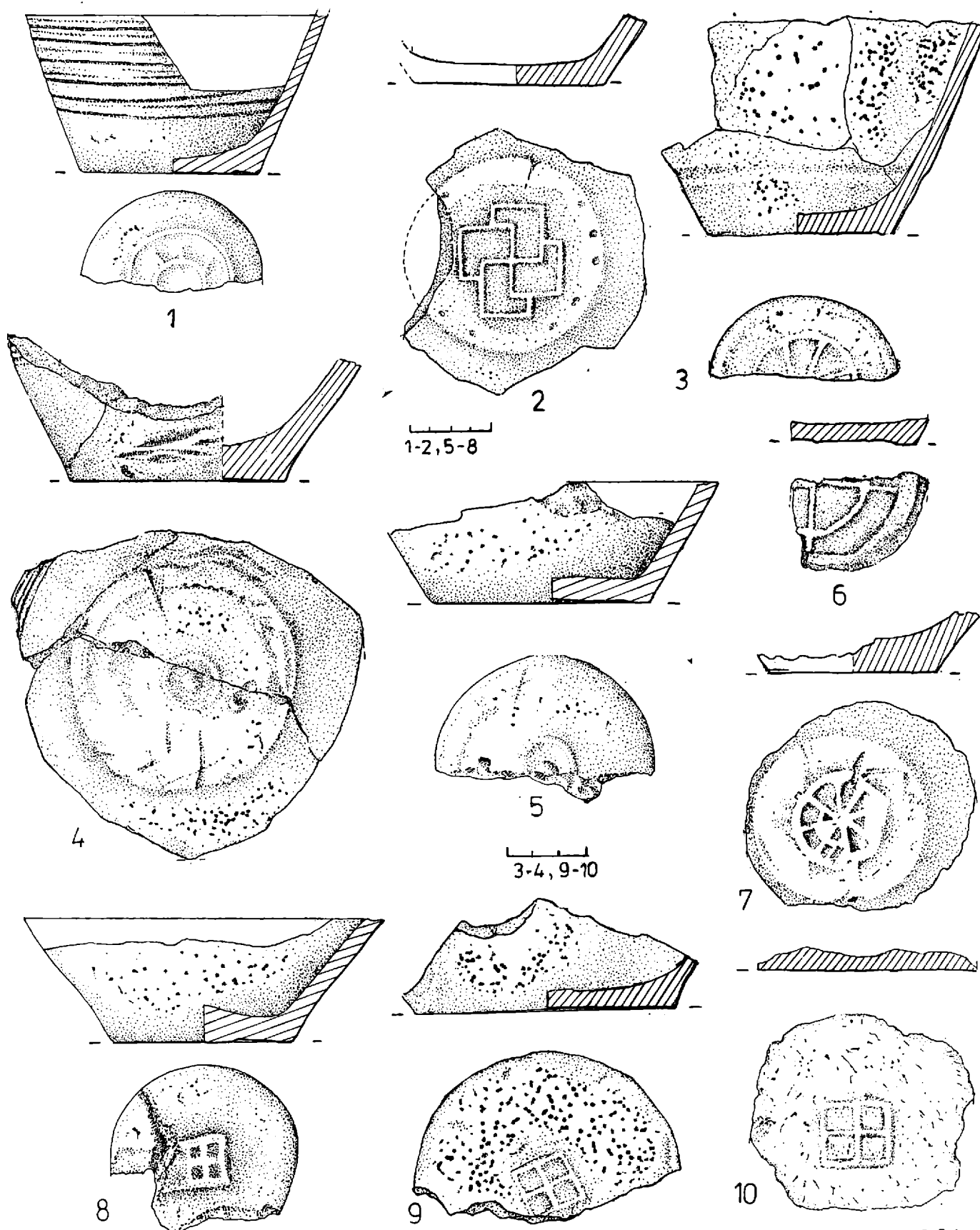

Fig. 17. Funduri de vase cu semne în relief. 1, locuința nr. 2; 2, 6, 8-10, locuința nr. 1; 3-4, locuința nr. 3; 5, 7, locuința nr. 5.

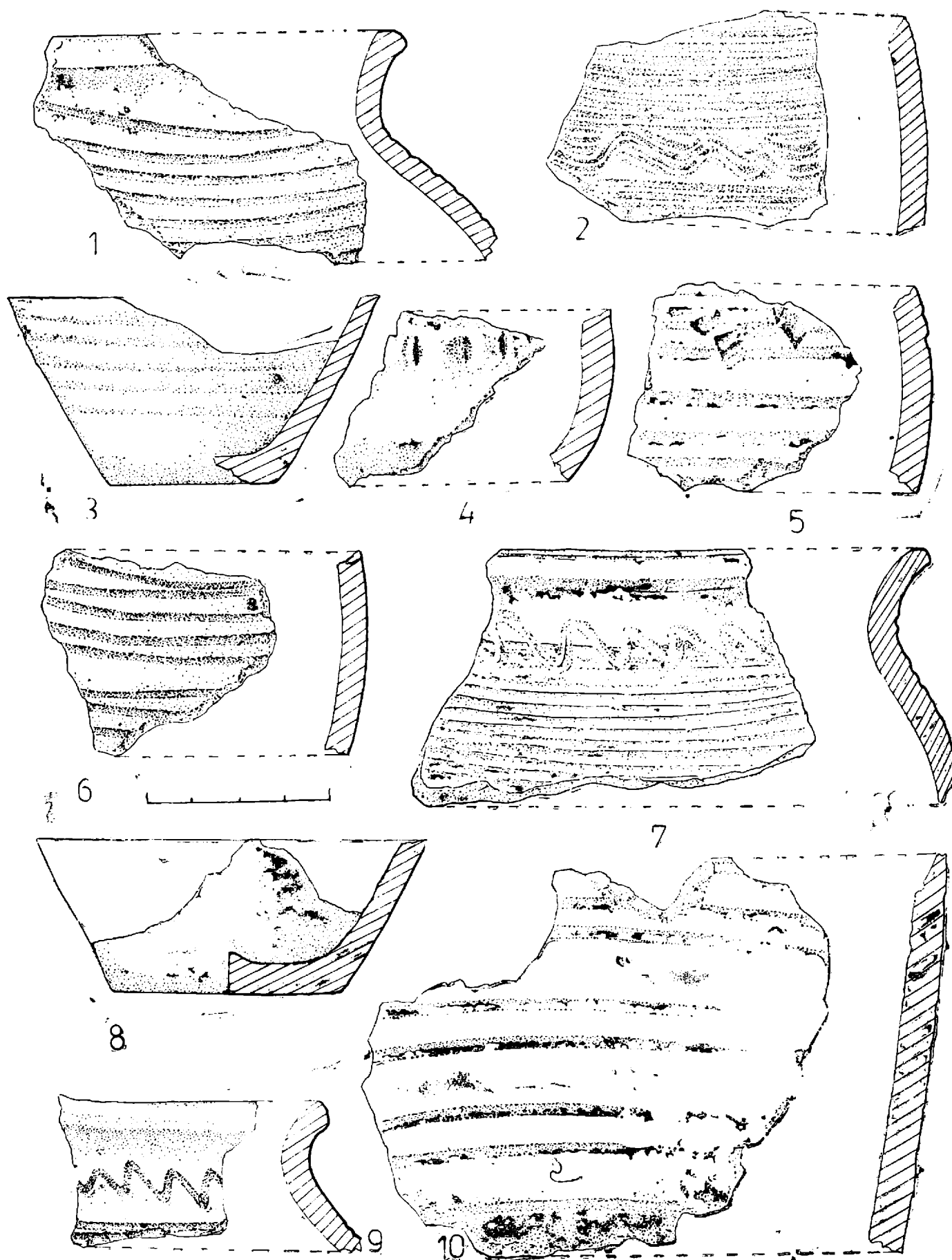

Fig. 16. Fragmente ceramice din locuința nr. 5.

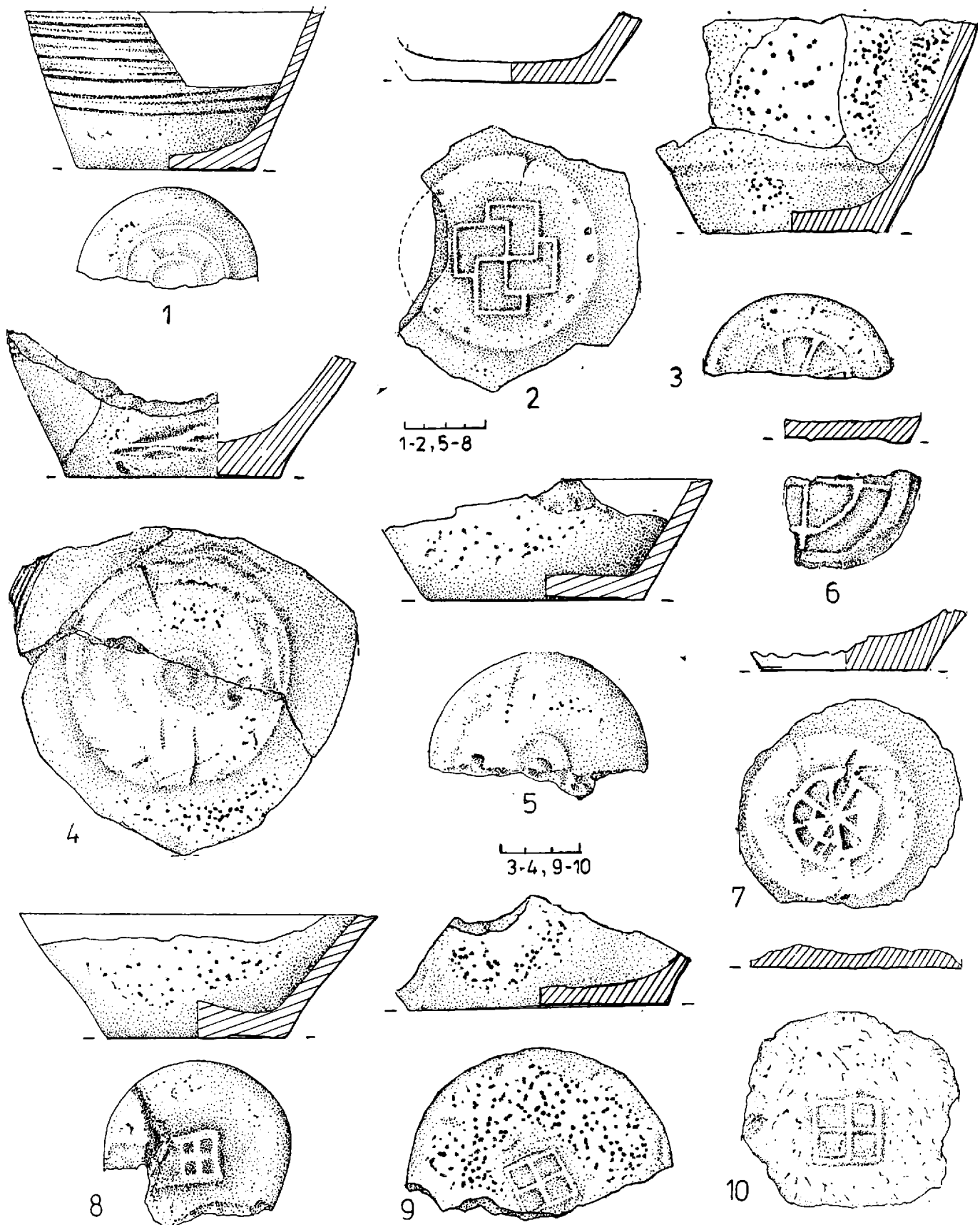

Fig. 17. Funduri de vase cu semne în relief. 1, locuința nr. 2; 2, 6, 8-10, locuința nr. 1; 3-4, locuința nr. 3; 5, 7, locuința nr. 5.

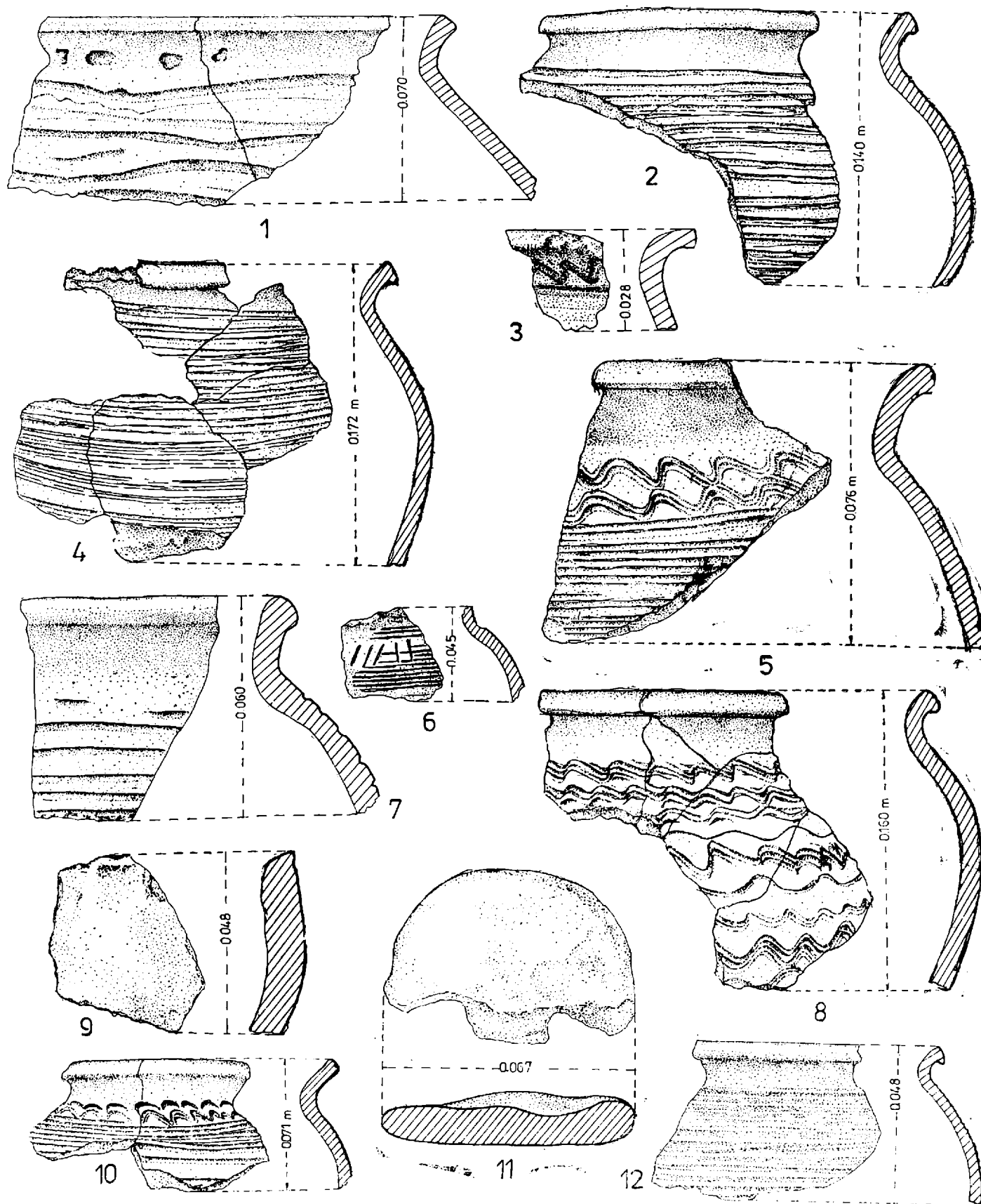

Fig. 20. Fragmente ceramice (1-8, 10, 12) din cuptorul nr. 7; fragmente de creuzet (9) din cuptorul nr. 12 și turtă de lat (11) din cuptorul nr. 11.

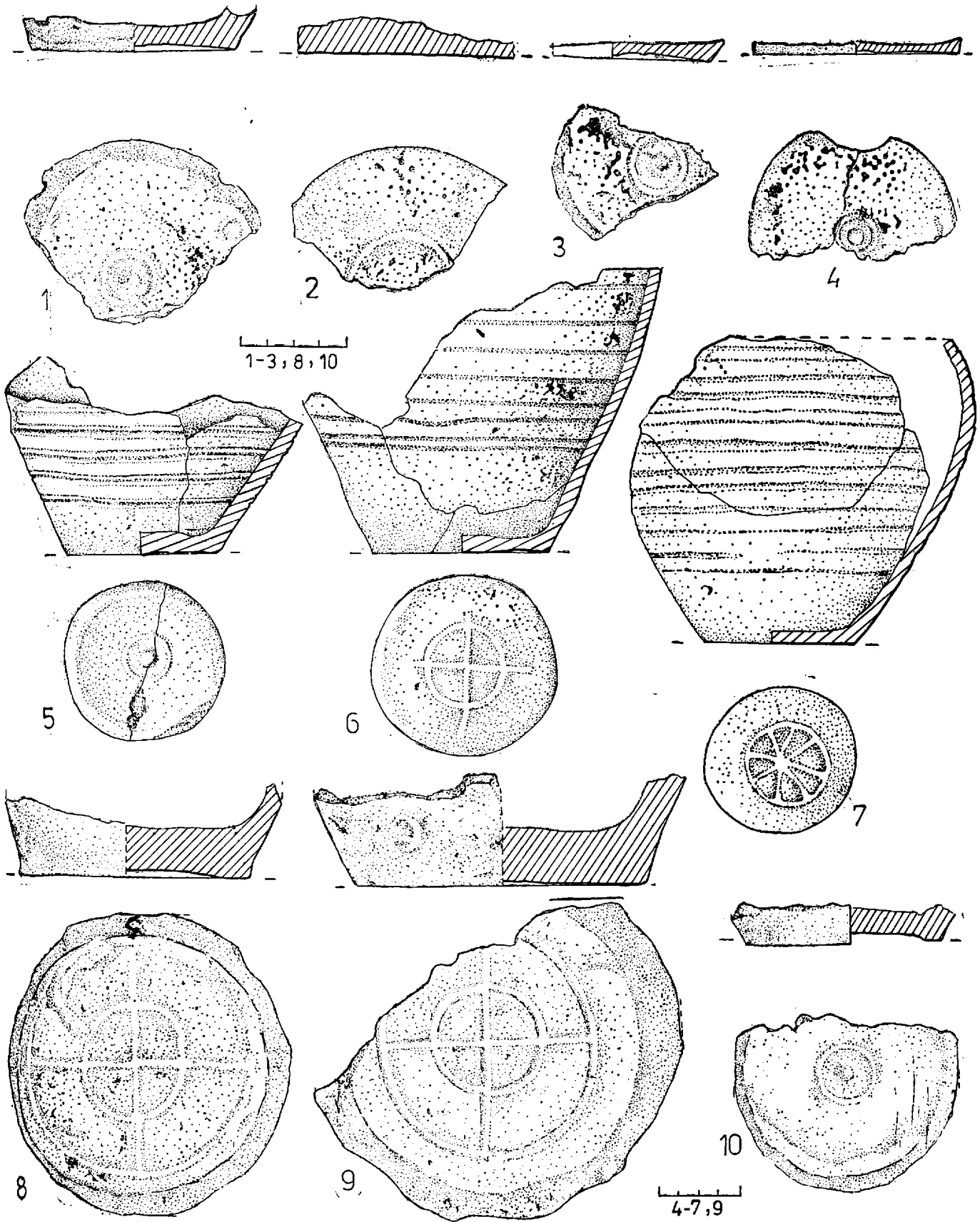

Fig. 21. Funduri de vase cu semne în relief din cuptorul nr. 7.

În general, este de reținut constatarea că, exceptînd cele șase vase întregite (fig. 10), materialul ceramic din complexele dezvelite la Epureni este extrem de fragmentar și destul de puțin numeros. Cantitatea redusă de ceramică, ca și raritatea inventarului din locuințe, presupune o evacuare organizată a complexelor, situație de altfel înfîlînită și în alte obiective din această perioadă din Moldova sau din alte părți, chiar în cazul unora mai bine cercetate decît așezarea de la Epureni.

Concluzii. Analiza complexelor și materialelor descoperite prin săpăturile întreprinse în așezarea de la Epureni—Vaslui, deși acestea nu sînt prea numeroase, oferă o serie de elemente interesante, pe baza cărora pot fi aduse în discuție o serie de probleme de ordin cronologic sau etno-cultural. Datele rezultate din aceste cercetări implică însă necesitatea de a fi coroborate cu cele cunoscute prin investigațiile efectuate în alte obiective din această vreme din Moldova.

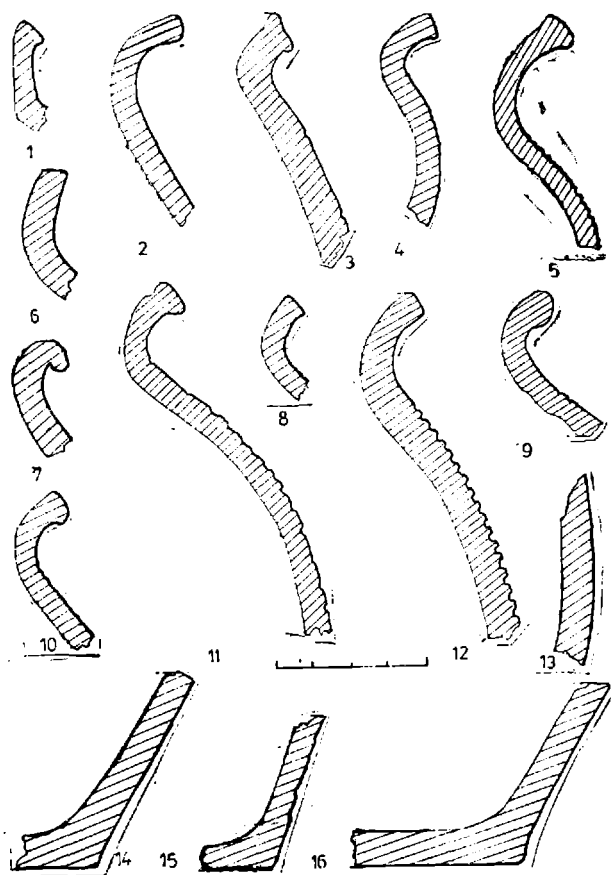

Fig. 22. Profile ceramiche din cuptoarele de ars ceramică; 1-2, 4, 7, 11-12, 15-16, cuptoarele nr. 1 și 2; 3, 5, 9, cuptorul nr. 7; 6, 8, cuptorul nr. 4; 10, cuptorul nr. 5; 13-14, cuptorul nr. 10.

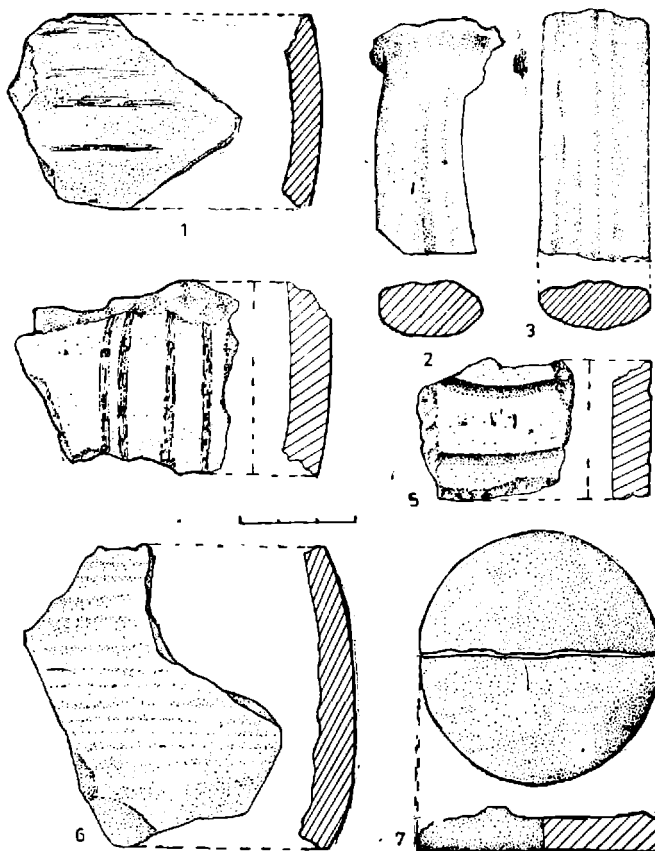

Fig. 23. Fragmente ceramice fine cenușii, 1, 5-7, locuința nr. 4; 2-3, locuința nr. 1; 4 locuința nr. 2.

După cum se știe, în ultimele decenii, cercetarea aspectului de civilizație datînd de la sfîrșitul primului mileniu al erei noastre și începutul celui următor în regiunile de la est de Carpați a fost deosebit de intensă, în stadiul actual al cercetărilor arheologia românească dispunînd de un număr foarte mare de informații, unele extrem de importante, pe temeiul cărora a fost posibilă cunoașterea stadiului de dezvoltare a societății vechi românești din aceste regiuni. În acest context, sînt de reținut, în primul rînd încercările de a preciza mai bine limitele cronologice ale evoluției culturii materiale de la sfîrșitul primului mileniu al erei noastre și începutul celui următor, în general pe baza analizei materialelor arheologice obținute prin numeroase și ample cercetări întreprinse în aproape toate subunitățile geografice ale acestei provincii românești. Cercetarea conținutului civilizației vechi românești din Moldova din perioada cuprinsă între sfîrșitul secolului al X-lea și pînă către mijlocul secolului al XI-lea a relevat cu claritate originea ei locală și unitatea sa evidentă cu restul teritoriului carpato-dunăreano-pontic. Prin aceste cercetări a putut fi limpede evidențiat caracterul străvechi și romanic al tipului de așezare, locuință și cuptor, al ocupațiilor principale, al forțelor de producție și al ritului și ritualului practicat

de populația veche românească, fiind astfel definit unitar orizontul de civilizație veche românească, denumită în mod frecvent de tip *Dridu*. În funcție de o serie de trăsături ale elementelor sale principale, în evoluția civilizației de tip *Dridu* din Moldova au putut fi precizate mai multe etape⁴², o pondere aparte avînd-o în delimitarea acestor etape caracteristicile ceramicii, precum și existența în unele obiective a unor elemente mai precise de datare, cum ar fi monedele de bronz bizantine sau unele obiecte de podoabă și vestimentare, cu o cronologie relativ îngustă.

În stadiul actual al cercetărilor, o dată cu înmulțirea în ultimii ani a unor noi și importante date, printre care trebuic reținute și cele de la Epureni—Vaslui, se impun însă unele reconsiderări de ordin cronologic, absolut necesare.

Astfel, este cunoscut faptul că, în evoluția civilizației vechi românești de la est de Carpați, din perioada secolelor X—XI e.n., au fost stabilite două etape, ultima dintre acestea determinată îndeosebi pe baza existenței în unele obiective a unor monede bizantine de bronz, emisiuni din perioada cuprinsă între domnia lui Ioan Tzimisces și Roman al III-lea Argyros. În această etapă au fost incluse, printre altele, așezările de la Șendreni—Galați⁴³, Sărățeni⁴⁴, Murgeni⁴⁵ și Cîrja⁴⁶ în județul Vaslui, ca și aceea de la Epureni. S-a precizat că în această etapă este predominantă ceramica în compoziția căreia există ca degresant cioburi pisate și nisip, cu anumite forme și profile ale buzei, de tip „Șendreni”, în asociație, în proporție de circa 10—15%, cu ceramică fină cenușie⁴⁷. Or analiza atentă a ceramicii descoperite la Epureni relevă faptul că, în marea ei majoritate, ea este lucrată numai din pastă care conține ca degresant nisip și cuarțite măcinate și prezintă forme evoluate și ornamente specifice, nefiind întilnită decît într-un singur caz buza carenată de tip „Șendreni”. După cum s-a arătat, la Epureni, oalele au forme mai zvelte, sînt uneori de dimensiuni mai mari, au buzele rotunjite, fundurile mult mai înguste decît diametrul gurii, iar pe funduri apar în proporție de circa 35—40% semne în relief. În ciuda identității tipului de așezare locuință și cuptor, aspectul general al olăriei de la Epureni se deosebește de cel caracteristic așezărilor de tip „Șendreni”, sugerînd clar diferențieri destul de vizibile, rezultate desigur dintr-o firească evoluție.

Ținînd cont de trăsăturile noi care caracterizează, în ansamblul ei, ceramica descoperită în complexele de la Epureni, considerăm că așezarea de aici ar putea fi datată numai în prima jumătate a secolului al XI-lea, ea reprezentînd un stadiu al evoluției tîrzii a aspectului cultural de tip „Șendreni”. O asemenea datare pare a fi sugerată și de existența la Epureni a celor două fragmente de căldare de lut, a psaliei și a scării fragmentare de șea, ca și de descoperirea unor obiecte deosebite de os, piese care aparțin probabil unei populații nomade, a cărei prezență efectivă în zonele dintre Prut și Siret este de acceptat de abia din prima jumătate a secolului al XI-lea⁴⁸.

Pentru o datare a așezării de la Epureni numai în prima jumătate a secolului al XI-lea pledează în plus și similitudinea ceramicii de aici cu aceea de la Dinogetia, încadrată în grupele I—II și IV și datată în principal în prima jumătate a secolului al XI-lea⁴⁹. Tot în prima jumătate a secolului al XI-lea se datează și cuptoarele de ars ceramică, asemănătoare celor de la Epureni, aflate în diferite regiuni ale României⁵⁰.

În lumina acestor constatări, reanalizarea unor descoperiri mai vechi sau mai noi din Moldova, încadrate în general în secolele X—XI, confirmă după părerea noastră datarea vestigiilor de la Epureni. Astfel, în așezările amintite de la Sărățeni⁵¹, Giurcani⁵², Grumezoaia⁵³, Cîrja⁵⁴, Horga⁵⁵, Șuletea⁵⁶ și Negrești⁵⁷, din județul Vaslui sau de la Șendreni⁵⁸ au fost descoperite monede bizantine de bronz, emisiuni din vremea împăraților Vasile II, Constantin VIII și Roman III Argyros, eșalonate îndeosebi între anii 990—1040, în asociație cu ceramică datînd din secolele X—XI și în unele cazuri chiar din secolele XI—XII.

Întrucît, în afară de așezarea de la Șendreni, în celelalte obiective menționate nu au fost întreprinse săpături sistematice, care să ofere posibilitatea unor observații stratigrafice riguroase, iar la Șendreni moneda descoperită în locuința nr. 1 putînd proveni chiar dintr-un strat sporadic ulterior, neobservat, este posibil ca în aceste așezări să avem de a face în realitate cu mai multe niveluri, monedele descoperite aparținînd numai unuia din ele. Analogiile dintre ceramica de la Epureni și unele frag-

⁴² D. Gh. Teodor, în *SCIV*, 19, 1968, 2, p. 228—275; idem, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 112—122.

⁴³ D. Gh. Teodor, în *Danubius*, I, p. 129—135.

⁴⁴ G. Coman, *op. cit.*, București, 1980, p. 190.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 186—188.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 188—189.

⁴⁷ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 115.

⁴⁸ V. Spinei, *op. cit.*, p. 66—70.

⁴⁹ M. Comșa, în *Dinogetia*, I, p. 196—205, fig. 131.

⁵⁰ S. Baraschi, *op. cit.*, p. 469—471; S. Baraschi, T. Papasima, *op. cit.*, p. 593—595.

⁵¹ G. Coman, *op. cit.*, p. 190, fig. 166/11; V. Spinei, în *SCN*, VIII, 1984, p. 80.

⁵² G. Coman, *op. cit.*, p. 143, fig. 166/13; V. Spinei, *op. cit.*, p. 80.

⁵³ G. Coman, *op. cit.*, p. 113, fig. 166/3; V. Spinei, *op. cit.*, p. 80.

⁵⁴ G. Coman, *op. cit.*, p. 188, fig. 166/6; V. Spinei, *op. cit.*, p. 81.

⁵⁵ G. Coman, *op. cit.*, p. 131, fig. 166/9; V. Spinei, *op. cit.*, p. 81.

⁵⁶ G. Coman, *op. cit.*, p. 233, fig. 166/14; V. Spinei, *op. cit.*, p. 81.

⁵⁷ G. Coman, *op. cit.*, p. 195, fig. 166/16; V. Spinei, *op. cit.*, p. 80.

⁵⁸ D. Gh. Teodor, în *Danubius*, I, p. 134, fig. 4.

mente provenind din stațiunile amintite, fragmente care nu mai prezintă trăsăturile specifice ale tipurilor de vase *Dridu* de la sfârșitul secolului al X-lea, par să confirme și ele datarea mai târzie, propusă de noi, existența monedelor bizantine asigurând încadrarea lor în prima jumătate a secolului al XI-lea. Prin urmare, în acest caz, ar fi mai corect să se vorbească de o categorie ceramică de tip „Epureni”. Acestui aspect cultural îi aparțin probabil și anumite categorii ceramice atestate în așezările de la Murgeni⁵⁹ și de la Birlălești⁶⁰, la acestea putând fi raportat și cimitirul creștin de înmormântare de la Arsura⁶¹ în județul Vaslui.

O astfel de datare limitată doar la prima jumătate a secolului al XI-lea, propusă pentru așezarea de la Epureni sau pentru alte niveluri din obiectivele menționate mai sus, explică cu mai multă claritate legătura genetică firească dintre cultura veche românească de la sfârșitul secolului al X-lea din Moldova și aspectul cultural din a doua jumătate a secolului al XI-lea și începutul secolului al XII-lea din această parte a țării, denumit, în general, de tip „Răducăneni”.

Analizate astfel, considerăm că descoperirile de la Epureni pot oferi noi posibilități de a înțelege mai corect nu numai stadiul de evoluție al societății vechi românești de la est de Carpați de la sfârșitul primului mileniu al erei noastre și începutul celui următor, ci și continuitatea neîntreruptă de locuire pe aceste meleaguri într-o epocă istorică, în care au avut loc numeroase și importante transformări etno-demografice și culturale.

L'ÉTABLISSEMENT DU HAUT FÉODALISME DE EPURENI—VASLUI

RÉSUMÉ

Entre 1967—1969 ont été entreprises des fouilles archéologiques à Epureni, district de Vaslui, sur le lieu appelé „Siliște”, en étudiant un établissement étendu de la période du haut féodalisme (fig. 1).

À l'occasion des fouilles archéologiques ont été découvertes cinq habitations de forme approximativement quadrilatère, partiellement enfoncées en terre, prévues dans l'un des coins avec des fours en argile ou des fours en pierre (fig. 2, 3, 4). Une osse à céréales, aux murs brûlés, ayant la capacité d'emmagasinage d'environ 3 000 kg a été découverte à côté du four de l'habitation no. 1.

De même, ont été découverts des fours pour brûler la céramique, dont l'un prévu avec une chambre spéciale pour la brûlure des vases, grille perforée et chambre de feu (fig. 5), ainsi que d'autres sept fours simples ou doubles, à âtre circulaire ou ovale, prévus d'une voûte (fig. 6 ; 7/4). Un four pour le travail des métaux (fig. 7/5) et trois autres pour cuire le pain (fig. 7/1—3) ont été découverts dans la même zone de sud-ouest de l'établissement.

Dans les habitations ont été découverts quelques outils, des objets vestimentaires, en fer, cuivre, argile et os (fig. 8/2—3, 5), des flèches en fer (fig. 8/1, 4, 7), un étrier fragmentaire (fig. 8/8) et une psalier en fer (fig. 8/6). De même, dans le four no. 12 on a trouvé un creuset en argile brûlée fragmentaire (fig. 20/9), et dans le four no. 11 un tourteau en argile imitant un pain (fig. 20/11).

À côté de ces objets, dans les habitations, mais surtout dans le four à brûler la céramique prévu de chambres spéciale de brûlure et grille, ont été découverts de nombreux restes céramiques. La céramique découverte tant dans les habitations que dans les fours à brûler les vases est dans sa totalité travaillée à la roue. La plus nombreuse catégorie est travaillée en pâte sablonneuse, brûlée, d'une manière oxydante, ayant des ornements incisés sur le corps des vases ou des signes en relief sur les fonds (fig. 10 ; 11 ; 12 ; 13 ; 14 ; 15/1—4, 6, 8—15 ; 16 ; 17 ; 18 ; 19 ; 20/1—8, 10, 12 ; 21 ; 22). On a découvert aussi deux fragments d'un chaudron en argile (fig. 15/5, 7) ainsi que d'autres restes céramiques travaillés à la pâte fine, grise (fig. 23).

À partir des analogies de la céramique, des objets d'inventaire et du type de fours, l'établissement a été daté dans la première moitié du XIe siècle n. è.

L'aspect de la culture matérielle identifié à Epureni—Vaslui se place chronologiquement entre l'étape tardive de l'ancienne culture roumaine de Moldavie (fin du Xe siècle) et la culture de type *Răducăneni* de la deuxième moitié du XIe siècle et le commencement du XIIe siècle, par ceci en s'accomplissant avec certitude la preuve d'une évidente continuité dans l'évolution de la civilisation ancienne roumaine et de l'est des Carpates.

Par l'intermédiaire des découvertes de Epureni—Vaslui on peut ainsi encadrer plus exactement d'autres objectifs aussi de la Moldavie, auparavant largement datés dans les Xe—XIe siècles, ayant une céramique semblable, d'autant plus que dans certaines de ces localités (Grumezoaia, Șuletea, Horga, Negrești, Sărățeni, Giurcani, etc) ont été découvertes aussi des monnaies byzantines en bronze de la première moitié du XIe siècle.

⁵⁹ Vezi nota 28.

⁶⁰ V. Spinci, *Realități etnice și politice în Moldova Meridională în secolele X—XIII. Români și turanici*, Iași, 1985, p. 131, fig. 17/1, 3 ; 18/1—8, 10—18 ; 19.

⁶¹ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 107—108.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. Epureni—Vaslui. Plan général des fouilles archéologiques des années 1967—1969.
- Fig. 2. Les habitations no 1 (1) et no 2 (2), plan et profil stratigraphique. 1, sol végétal; 2, niveau XVe—XVIIe siècles; 3, niveau de haute féodalité; 4, niveau préhistorique; 5, sol jaune stérile; 6, fosse brûlée; 7, torchis de four; 8, pierres; 9, four; 10, cendre; 11, brûlure.
- Fig. 3. Les habitations no, 3 (1) et no, 4 (2), plan et profil stratigraphique, 1, sol végétal; 2, niveau féodal, XVe—XVIIe siècles; 3, niveau haut féodal; 4, niveau préhistorique; 5, sol jaune stérile; 7, torchis d'âtre; 7, pierres; 8, cendre; 9, fosses de pieux.
- Fig. 4. L'habitation no 5, plan et profil stratigraphique. 1, sol, végétal; 2, niveau féodal; XVe—XVIIe siècles; 3, niveau haut féodal; 4, niveau préhistorique; 5, sol jaune stéril.; 6, âtre; 7, pierres; 8, fosses de pieux.
- Fig. 5. Le four pour brûler la céramique, no, 7, plan et profil stratigraphique. 1, sol végétal; 2, niveau féodal, XVe—XVIIe siècles; 3, niveau haut féodal; 4, remplissage de la fosse du potier; 5, niveau préhistorique; 6, sol jaune stérile; 7, limite de fours; 8, torchis d'âtre; 9, terre rougie; 10, orifices de grille.
- Fig. 6. Les fours simples pour brûler la céramique, no, 1—2 (1—2) et no, 4—5 (3—4), plan et profil. 1, terre rougie; 2, torchis; 3, âtre; 4, sol végétal; 5, niveau féodal, XVe—XVIIe siècles; 6, niveau haut féodal; 7, sol jaune stérile.
- Fig. 7. Les fours pour cuire le pain no, 3 (1), no, 6 (2); no 11 (3) et no 9 (4) et le four pour travailler les métaux no 12 (5), plan et profil. 1, terre rougie; 2, torchis; 3, âtre; 4, pierres; 5, bois carbonisé; 6, scorie de fer; 7, sol végétal; 8, niveau féodal, XVe—XVIIe siècles; 9, niveau haut féodal; 10, niveau préhistorique; 11, sol jaune stérile; 12, sol calcaire.
- Fig. 8. Outils, armes, pièces de harnachement et objet vestimentaire en fer (1, 4—8) et cuivre (2), 1, 3—6, 8, habitation no 4; 2, fosse auprès de l'habitation no. 1; 7, habitation no 2.
- Fig. 9. Outils en os (1—2, 5—8) et argile (3—4, 9—11). 1—3, 6 habitation no 1; 4, 7 habitation no 2; 5, 9, habitation no 5; 8, 11, habitation no 3; 10, habitation no 4.
- Fig. 10. Vases d'usage commun 1—2, 5, le four no 7; 3, habitation no 3; 4, le four no 1; 6, habitation no 4.
- Fig. 11. Fragments céramiques de l'habitation no 1.
- Fig. 12. Fragments céramiques de l'habitation no 1.
- Fig. 13. Fragments céramiques de l'habitation no 2.
- Fig. 14. Fragments céramiques de l'habitation no. 3.
- Fig. 15. Fragments céramiques de l'habitation no 4.
- Fig. 16. Fragments céramiques de l'habitation no 5.
- Fig. 17. Fonds de vases à signes en relief. 1, habitation no. 2; 2, 6, 8—10, habitation no. 1; 3—4, habitation no. 3; 5, 7 habitation no. 5.
- Fig. 18. Fonds de vases à signe en relief de l'habitation no 4.
- Fig. 19. Fragments céramiques du four no 7.
- Fig. 20. Fragments céramiques (1—8, 10, 12) du four no. 7; fragment de creuset (9), du four no 12 et tourteau en argile (11) du four no. 11.
- Fig. 21. Fonds de vases à signe en relief du four no 7.
- Fig. 22. Profils céramiques des fours pour brûler la céramique. 1—1, 4, 7, 11—12, 15—16, fours no 1, et 2; 3—5, 9 le four no 7; 6, 8, four no 4; 10, fours 5; 13—14, four no 10.
- Fig. 23. Fragments céramiques fins, gr is 1, 5,—7, habitation no 4; 2—3, habitation no 1; 4, habitation no 2.